МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0133
спеціальності 013 «Початкова освіта»
освітньої програми «Початкова освіта»
О. І. Сапицька

Керівник: професор кафедри дошкільної та початкової освіти, д. пед. н., професор _____
Л. О. Сущенко

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к.пед.н., доцент _____
О. О. Андрющенко

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 013 «Початкова освіта»
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Сапицькій Олесі Іванівні

1. Тема роботи: «Організація дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи»
керівник роботи Сущенко Лариса Олександрівна, д. пед. н., професор
затверджена наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 р. № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: 02.12.2024

3. Вихідні дані до роботи: матеріали виробничої практики, аналіз теоретичних джерел.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): надати загальну характеристику дослідницькій діяльності як освітній технології; розкрити особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи; теоретично обґрунтувати вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку; емпірично дослідити стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів; окреслити педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірити ефективність їх дотримання.

5. Перелік графічного матеріалу: 6 рисунків, 12 таблиць з результатами дослідження

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Сущенко Л. О.	02.02.24 р.	02.02.24 р.
Розділ 1	Сущенко Л. О.	27.03.24 р.	27.03.24 р.
Розділ 2	Сущенко Л. О.	14.05.24 р.	14.05.24 р.
Висновки	Сущенко Л. О.	23.09.24 р.	23.09.24 р.
Додатки	Сущенко Л. О.	18.11.24 р.	18.11.24 р.

7. Дата видачі завдання: 02.12.2024

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий	виконано
2	Написання вступу	березень	виконано
3	Написання першого розділу	квітень-червень	виконано
4	Написання другого розділу	вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
7	Захист	грудень	

Студент _____ Сапицька О. І.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Сущенко Л. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Трипольська Н. В
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 66 с., 12 таблиць, 53 джерела, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірити її вплив на розвиток особистості молодших школярів.

Об’єкт дослідження: дослідницька діяльність у початковій школі.

Предмет дослідження: особливості організації дослідницької діяльності у початковій школі.

Методи дослідження: аналіз та узагальнення наукових джерел; спостереження, опитування, анкетування, педагогічний експеримент.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в: теоретичному обґрунтуванні сутності дослідницької діяльності як освітньої технології, особливостях її організації у початковій школі та впливу дослідницької діяльності на особистість молодшого школяра. Зазначена інформація може бути використана студентами, які навчаються за спеціальністю «Початкова освіта» під час написання наукових робіт.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що у роботі містяться результати емпіричного дослідження щодо впливу дослідницької діяльності на розвиток критичного та логічного мислення дітей молодшого шкільного віку. У роботі містяться рекомендації щодо вимог до організації дослідницької діяльності у початковій школі. Вони можуть бути практично використані вчителями початкових класів у своїй педагогічній діяльності.

Галузь використання: заклади освіти.

ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ, ДОСЛІДНИЦЬКІ ВМІННЯ, ДОСЛІДНИЦЬКІ ЗАВДАННЯ, МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК, ПОЧАТКОВА ШКОЛА

SUMMARY

Sapytska O. I. Organization of research activities of students in the educational process of primary school

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (53 items, 3 of foreign origin), and 3 addenda on 5 pages.

The research reveals the problem of organization of research activities of students in the educational process of primary school.

The research purpose: to theoretically substantiate the peculiarities of the organization of students' research activities in the educational process of primary school and empirically verify its influence on the personality development of younger schoolchildren.

The research tasks:

1) to provide a general description of research activity as an educational technology;

2) to reveal the peculiarities of the organization of research activities in the educational process of primary school;

3) to theoretically substantiate the impact of research activities on the personality development of a primary school student;

4) empirically investigate the state of development of critical and logical thinking of primary school students;

5 outline the pedagogical conditions for the organization of students' research activities in the educational process of primary school and empirically verify the effectiveness of their observance.

The research object of the qualifying work is research activity in primary school.

The research subject: peculiarities of the organization of research activities in primary school.

The part 1 “Theoretical principles of the organization of research activities of

students in the educational process of primary school" contains a definition of the essence of research activity as an educational technology, information on the peculiarities of the organization of research activity in the educational process of primary school and its influence on the personality development of a primary school student.

The part 2 "Empirical study of the organization of research activity of students in the educational process of primary school" reveals the results of a practical study of the state of development of critical and logical thinking of primary school students; singles out the pedagogical conditions for the organization of students' research activities in the educational process of primary school and their influence on the development of critical and logical thinking of younger schoolchildren.

The work contains the results of an empirical study on the impact of research activities on the development of critical and logical thinking of children of primary school age. The work contains recommendations on the requirements for the organization of research activities in primary school. They can be practically used by primary school teachers in their pedagogical activities.

Keywords: research, research activities, research skills, research tasks, early school age, primary school.

ЗМІСТ

Вступ……..... 8
Розділ 1. Теоретичні засади організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи……... 11
1.1. Дослідницька діяльність як освітня технологія…… 11
1.2. Особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи……... 21
1.3. Вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку……. 29
Розділ 2. Емпіричне дослідження організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи…….……. 38
2.1. Стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів …… 38
2.2. Педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи……... 51
2.3. Аналіз результатів дослідження ……. 59
Висновки……... 71
Список використаних джерел……..... 74
Додатки……..... 81

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасна початкова освіта орієнтовна на діяльнісний підхід до навчання та передбачає наявність різноманітної діяльності учнів початкових класів на уроках, зокрема, дослідницької діяльності.

Дослідницька діяльність – це творчий процес пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом якого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь (за С. Будник) [4].

Так як пріоритетним завданням сучасної освіти є формування творчої та гнучкої особистості, впровадження саме дослідницької діяльності у освітній процес є доцільним рішенням. Це пояснюється тим, що дослідницька діяльність має змогу розвивати особистість дитини не тільки інтелектуально, але й творчо.

При організації дослідницької діяльності у початковій школі, вчителю необхідно дотримуватися окремих вимог та мати повноцінно сформовану професійну педагогічну компетентність. Дотримання зазначених умов будуть зумовлювати позитивний вплив дослідницької діяльності на особистість молодшого школяра, її розвиток.

Отже, актуальність проблеми, недостатня теоретична й практична розробленість зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: *«Організація дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи»*.

Дослідницька діяльність як освітня технологія стала об'єктом вивчення у працях таких науковців як: Л. Брижак, С. Буднік, М. Вашуленко, О. Гринюк, Н. Дика, Д. Криворучко, П. Мороз, Т. Туманян, А. Олійник, Н. Чорна, В. Яценко L. Hammond, A. Hosier, M. Kocagül та ін. Науковці дотримуються думки, що під дослідницькою діяльністю як освітньою технологію доцільно розуміти організовану діяльність учнів, яка має пізнавальний та творчий характер та передбачає розв'язання дослідницького завдання та отримання дослідницького результату, завдяки сформованим дослідницьким умінням.

Особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи були висвітлені у роботах учених у галузі педагогіки (О. Андрющенко, Н. Антонюк, Т. Білошкура, І. Бурч, Т. Водолазька, О. Гнатюк, В. Голуб, Я. Деруга, Д. Кеню, В. Козій, М. Кузьма-Качур, Н. Лалак, В. Мовчан, М. Перк, В. Сопіна, А. Федоренко та ін.). Учені наголошують, що зазначений процес має варіативний та динамічний характер, в залежності від віку учнів початкової школи та їх психологічних характеристик.

Вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку був розкритий у роботах таких дослідників-педагогів як: Л. Буряківська, О. Вашуленко, О. Горецька, Н. Гущина, М. Кірик, А. Коваленко, Г. Кравченко, А. Мартін, О. Нікітіна, Т. Нінова, О. Сорочинська, Л. Сущенко, О. Хоменко, В. Шейко, В. Шпак, О. Янкович та інші. Дослідники переконані, що впровадження дослідницької діяльності в освітній процес учнів початкової школи буде зумовлювати їх всебічний розвиток.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати особливості організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірити її вплив на розвиток особистості молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Надати загальну характеристику дослідницькій діяльності як освітній технології.

2. Розкрити особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи.

3. Теоретично обґрунтувати вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку.

4. Дослідити стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів.

5. Окреслити педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірити ефективність їх дотримання.

Об’єкт дослідження: дослідницька діяльність у початковій школі.

Предмет дослідження: особливості організації дослідницької діяльності у початковій школі.

Методи дослідження:

1) теоретичні (аналіз психологічної, педагогічної літератури для визначення об’єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів щодо зазначеної тематики);

2) емпіричні: діагностичні (анкетування, опитування), педагогічний експеримент, спостереження;

3) статистичні методи дослідження (кількісна та якісна обробка даних).

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в: теоретичному обґрунтуванні сутності дослідницької діяльності як освітньої технології, особливостях її організації у початковій школі та впливу дослідницької діяльності на особистість молодшого школяра. Зазначена інформація може бути використана студентами, які навчаються за спеціальністю «Початкова освіта» під час написання наукових робіт.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що у роботі містяться результати емпіричного дослідження щодо впливу дослідницької діяльності на розвиток критичного та логічного мислення дітей молодшого шкільного віку. У роботі містяться рекомендації щодо вимог до організації дослідницької діяльності у початковій школі. Вони можуть бути практично використані вчителями початкових класів у своїй педагогічній діяльності.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Дослідницька діяльність як освітня технологія

Сучасна українська школа використовує різноманітні інноваційні технології в освітньому процесі. Однією із зазначених освітніх технологій є дослідницька діяльність. Розглянемо детальніше сутність дослідницької діяльності як освітньої технології, її функції та переваги використання.

Вважаємо доцільним, почати розгляд поняття «дослідницька діяльність» із визначення сутності таких понять як «діяльність» та «дослідження», що становлять фундамент для зазначеного поняття.

На думку М. Варія, діяльність є свідомою активністю людини, яка передбачає отримання окремого результату. Вчений зазначає, що процес діяльності має цілеспрямований характер та передбачає взаємодію особистості з навколишнім світом [6].

Я. Крушельницька під діяльністю розуміє «форму активного відношення людини до дійсності, яка має спрямованість на досягнення свідомо поставлених цілей, які мають зв’язок зі створенням суспільно значущих (матеріальних і духовних) цінностей та засвоєнням суспільного досвіду» [26, с. 142].

І. Міщенко, в свою чергу, стверджує, що діяльність – це специфічна форма активного ставлення людини до навколишнього світу, змістом якого є доцільна зміна і перетворення світу на основі освоєння і розвитку культури. Науковець доповнює, що головною метою діяльності особистості є створення предметів матеріального чи духовного характеру [29].

Таким чином, можемо зробити висновок, що діяльність є формою активності людини, яка має за мету, через процес взаємодії з навколишнім

світом, отримати окремий результат, у вигляді матеріального чи духовного предмета.

Розглядаючи сутність поняття «дослідження» у науці, доцільно звернути увагу на визначення О. Гринюк, яка характеризує його як вид систематичної пізнавальної діяльності, що спрямований на здобуття нових знань, отримання нової інформації, на вивчення визначених проблем на основі спеціальних стандартизованих методів (експеримент, спостереження) [13].

Звернемо увагу на думки іноземних вчених щодо сутності поняття «дослідження».

Так, зарубіжна науковиця A. Hosier вказує, що дослідження – це будь-який формальний або неформальний процес, який здійснюється для заповнення прогалин у знаннях, аналізу наявних знань або знаходження нових [52].

Ще одна іноземна вчена L. Hammond вказує на те, що дослідження – це процес, в якому продукти або процеси дослідження аналізуються для кращого розуміння деяких аспектів самого дослідження. Науковиця доповнює, що результатом дослідження є дослідницький продукт, який може бути усним, письмовим, формальним чи науковим [51].

П. Мороз називає дослідженням знаходження нової інформації «з окремого сліду», тобто це процес, який передбачає «відшукування по слідах» певного результату пошуку [30]. Погоджуємося з думкою вченого, тому що дослідження дійсно надає можливості самостійного пошуку окремої інформації за певним запитом. Впевнені, що отримана інформація, в процесі дослідження, має змогу засвоюватися дослідником краще та продуктивніше, на відміну від вже наданої теоретичної інформації.

Отже, робимо висновок, що дослідження – це пізнавальний процес, який здійснюється з метою отримання нових знань, наукових чи практичних здобутків. Результатом дослідження є дослідницький продукт, який відрізняється новизною та унікальністю.

Розглянувши особливості тлумачення термінів «діяльність» та «дослідження» у науковій літературі, перейдемо до безпосереднього

визначення сутності поняття «дослідницька діяльність». Звернемо увагу на наявні наукові підходи до характеристики зазначеного поняття.

Треба зазначити, що термін «дослідницька діяльність» у науковому просторі може розглядатися у широкому сенсі та у контексті педагогічної науки. По-перше, розглянемо перший підхід до тлумачення окресленого наукового поняття.

На думку П. Мороза, під дослідницькою діяльністю, у широкому сенсі, варто розуміти «особливий вид інтелектуально творчої діяльності, що є результатом функціонування механізму пошукової активності та будується на базі дослідницької поведінки» [30, с. 12].

С. Буднік вказує, що дослідницька діяльність є «творчим процесом пошуку або конструювання раніше суб'єктивно-невідомого, результатом якого є формування дослідницької позиції та дослідницьких умінь» [4].

Л. Брижак зазначає, що дослідницькою є «людська діяльність, яка має змогу регулюватися пізнанням та активністю особистості, які спрямовані на задоволення пізнавальних, інтелектуальних потреб, продуктом якої є нове знання, набуте відповідно до поставленої мети, об'єктивних законів та наявних обставин, що визначають реальність у досягненні мети» [3, с. 24].

Погоджуємося, що дослідницька діяльність повинна розглядатися у широкому та вузькому сенсі її тлумачення. Дотримуємося думки, що в освітньому процесі, дослідницьку діяльність треба розглядати у контексті педагогічної науки, тобто у вузькому сенсі її розуміння.

Зважаючи на розглянуті напрямки тлумачення терміну «дослідницька діяльність» у науковій літературі, робимо висновок, що дослідницька діяльність – це діяльність особистості, яка передбачає проведення окремого дослідження, з метою отримання нової інформації, практичних чи наукових здобутків.

Визначивши сутність поняття «дослідницька діяльність» у широкому сенсі його визначення, перейдемо до розгляду його характеристик у контексті педагогічної науки, як освітньої технології.

В. Яценко вказує, що дослідницький метод навчання не є інновацією у

педагогічній науці. Науковиця стверджує, що дослідницька діяльність й раніше впроваджувалася в освітній процес школярів. Дослідницький метод (принцип) в навчанні характеризувався як «метод залучення учнів/учениць до самостійних та безпосередніх спостережень, на основі яких вони встановлюють зв'язки предметів і явищ дійсності, роблять висновки, пізнають закономірності» [50, с. 63].

Н. Чорна стверджує, що дослідницький метод навчання – це «організація пошукової пізнавальної діяльності дітей шляхом постановки педагогом пізнавальних і практичних завдань, що вимагають самостійного творчого розв'язання» [46].

П. Мороз вказує, що дослідницька діяльність – це «вид навчальної діяльності, який ґрунтується на певній самостійності учнів у розв'язанні творчого (дослідницького) завдання із завчасно невідомим рішенням і спрямований на відкриття учнем суб'єктивно нових знань і способів дій» [30, с. 14].

Підкреслюємо самостійність дослідницької діяльності як одну з головних рис зазначеної освітньої технології. На нашу думку, окреслена риса є вирішальною та зумовлює особистісну пізнавальну активність учнів.

Н. Дика, в свою чергу, зазначає, що дослідницька діяльність – це «спеціально організована пізнавальна творча діяльність учнів, результатом якої є формування пізнавальних мотивів, дослідницьких умінь, суб'єктивних нових для учнів знань або способів діяльності» [18, с. 314].

Не можемо не погодитися з тим, що дослідницька діяльність в освітньому просторі характеризується своїм пізнавальним та творчим характером. Вона є різноманітною та дозволяє здобувачам освіти збагачувати свої знання та розкривати свій творчий потенціал.

Таким чином, на основі аналізу наявних підходів до тлумачення терміну «дослідницька діяльність» у контексті педагогічної науки, можемо зробити висновок, що під нею доцільно розуміти організовану діяльність учнів, яка має пізнавальний та творчий характер і передбачає розв'язання дослідницького

завдання та отримання дослідницького результату, завдяки сформованим дослідницьким умінням.

Як зазначалося вище, для здійснення дослідницької діяльності, учням необхідно мати сформованими окремі дослідницькі уміння. Розглянемо детальніше сутність терміну «дослідницькі уміння» у науковому просторі.

Так, за визначенням М. Вашуленко, дослідницькі уміння – це «сукупність інтелектуальних та практичних дій, що забезпечують здатність особистості до самостійних спостережень, узагальнення, аналізу процесів і явищ дійсності; до набуття нових знань і застосування їх відповідно до поставленої мети дослідницької діяльності» [8, с. 3].

А. Олійник характеризує дослідницькі уміння як готовність та здатність учнів виконувати розумові і практичні дії, що відповідають дослідницькій діяльності, на основі використання знань та життєвого досвіду з осмисленням мети, умов, засобів діяльності, спрямованої на вивчення процесів, фактів, явищ. До дослідницьких умінь науковець відносить наступні:

1) бачити проблеми, ставити питання;

2) висувати власні гіпотези;

3) аналізувати, синтезувати, порівнювати надану інформацію;

4) давати визначення поняттям;

5) класифікувати об’єкти;

6) спостерігати, проводити експерименти;

7) доводити, обґрунтовувати окрему думку;

8) встановлювати причинно-наслідкові зв’язки;

9) робити власні висновки та умовиводи;

10) збирати та обробляти інформацію;

11) структурувати навчальний матеріал;

12) доводити та захищати власні ідеї [34].

Отже, робимо висновок, що дослідницькі уміння – це уміння учнів виконувати дії інтелектуального та практичного характеру, які забезпечують продуктивну дослідницьку діяльність, з отриманням окремого дослідницького

результату (продукту).

Дослідницька діяльність як освітня технологія має окрему мету, функції, етапи та ознаки. Пропонуємо їх розглянути детальніше.

О. Гринюк вказує, що метою дослідницької діяльності в освітньому процесі є дозволити учням опанувати функціональну навичку здійснювання дослідницької діяльності для отримання необхідних знань та практичних результатів [13]. Погоджуємося з думкою науковця, що сформовані дослідницькі вміння дозволяють продуктивно та якісно здійснювати дослідницьку діяльність в освітньому просторі. Вважаємо, що вони є показником розвинутої, сучасної людини.

Одним із пріоритетних завдань сучасної освіти в України є розвиток критичного мислення учнів. На думку Т. Туманян, впровадження дослідницької діяльності в освітній процес школярів зумовлене саме необхідністю виконання цього завдання. Вчена переконана, що здійснення дослідницької діяльності продуктивно розвиває критичне мислення, яке дозволяє дітям навчитися мислити логічно, аналізувати отриману інформацію, формувати власні гіпотези, висновки, доводити оптимальність своїх думок, знаходити шляхи розв’язання проблем у нестандартних ситуаціях. Також Т. Туманян називає наступні функціональні можливості дослідницької діяльності в освітньому процесі:

1) навчає мислити критично та системно;

2) формує здатність до логічного мислення;

3) дозволяє обґрунтувати власну думку, позицію;

4) формує здатність до керування власними емоціями;

5) навчає оцінювати ризикиу процесі прийняття рішень;

6) формує здатність до розв’язання проблем;

7) розкриває творчий потенціал учня;

8) розвиває ініціативність здобувача освіти;

9) зумовлює комунікативний розвиток, розвиває вміння працювати у команді [41].

Д. Криворучко, в свою чергу, виокремлює такі функції дослідницької

діяльності як освітньої технології:

1) розвиток пізнавального інтересу учнів;

2) формування творчих здібностей здобувачів освіти;

3) розвиток нестандартного, креативного та критичного мислення;

4) розвиток творчих здібностей;

5) формування наукової компетентності учнів [25].

На думку С. Будник, дослідницька діяльність дозволяє учням:

1) реалізувати власні інтелектуальні та творчі здібності;

2) сформувати потребу у самоосвіті безперервного характеру;

3) сформувати в учня активну громадянську позицію;

4) розвивати здатність до соціальної адаптації;

5) надає можливість розкривати здобувачу освіти власний творчий потенціал [4].

Бачимо, що дослідницька діяльність, в освітньому просторі, є багатофункціональною та має змогу всебічно розвивати особистість учня.

Дослідницька діяльність як освітня технологія має власні ознаки. Так, Н. Чорна виокремлює наступні ознаки (принципи) дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі:

1) доступність;

2) природність;

3) наочність;

5) експериментальність;

6) свідомість;

7) самодіяльність [46].

Звертаємо увагу, що дотримання вищезазначених ознак дослідницької діяльності, дозволить навчити учнів здійснювати дослідницьку діяльність продуктивно та комфортно, отримуючи потрібний дослідницький результат.

Н. Дика, в свою чергу, виділяє такі ознаки дослідницької діяльності як освітньої технології:

1) цілеспрямованість;

2) активність;

3) наочність;

4) вмотивованість;

5) свідомий характер [18].

Не можемо не погодитися із останньою ознакою дослідницької діяльності в освітньому просторі. Переконані, дослідницька діяльність може відбуватися лише за умовою свідомої спрямованості здобувача освіти, вона повинна бути цілеспрямованою. Недотримання зазначених ознак може стати перепоною до отримання дослідницького результату, який передбачає дослідницька діяльність.

О. Гринюк зазначає, що дослідницька діяльність в освіті школярів та студентів характеризується практичним та творчим характером. Будь-яке дослідження передбачає вирішення практичного дослідницького завдання, під час творчого самовираження учня [13].

С. Будник звертає увагу, що дослідницька діяльність учнів в освітньому процесі ґрунтується на результатах пізнавальної діяльності здобувачів освіти та забезпечує пошук оригінальних рішень виконання дослідницького завдання, спрямовується на стимулювання їх творчої активності [4].

Можемо побачити, що більшість авторів підкреслюють творчий та практичний характер дослідницької діяльності як освітньої технології. Можемо зробити висновок, що зазначена освітня технологія є оптимальною, тому що відповідає вимогам сучасної освіти в України. Мова йде про діяльнісний та творчий підхід до отримання знань.

Важливо звернути увагу на думку Н. Чорної, яка переконана у доцільності впровадження дослідницької діяльності в освітній процес дітей. Це пояснюється тим, що останні характеризуються наявністю дослідницької активності та потреби у дослідницькому пошуку. Їх наявність обумовлена біологічними та психологічними віковими особливостями дітей. Н. Чорна підкреслює, що дитина – це природний дослідник навколишнього світу. Вона прагне отримати нові знання, враження під час взаємодії з довкіллям,

відрізняється допитливістю та активністю до пізнання [46]. Зважаючи на це, робимо висновок, що дослідницька діяльність є природною та комфортною діяльністю для школяра. Отримання знань та навичок, за допомогою неї зумовлює продуктивний процес навчальної діяльності.

Дослідницька діяльність в освітньому процесі передбачає наявність окремих етапів. С. Буднік виокремлює наступні:

1) визначення проблеми;

2) ознайомлення з літературними джерелами та їх опрацювання;

3) формулювання гіпотези дослідження;

4) власне проведення дослідження, аналіз його результатів і остаточне узагальнення;

5) формулювання висновків [4].

Підкреслюємо важливість дотримання вищезазначених етапів здійснення дослідницької діяльності в освітньому просторі задля отримання якісного дослідницького результату.

Д. Криворучко звертає увагу, що дослідницька діяльність в освітньому процесі може використовуватися у різноманітних формах. Мова йде про використання зазначеної освітньої технології безпосередньо під час навчального процесу (урок, лабораторні, практичні заняття тощо) та у позаурочний час (гуртки, факультативи, проєкти тощо) [25].

Звертаємо увагу, що під час вибору оптимальної форми для здійснення дослідницької діяльності, в процесі здобуття освіти, повинні враховуватися вікові та психологічні особливості учнів.

Українські та зарубіжні вчені у галузі педагогіки (С. Буднік, П. Мороз, Т. Туманян, M. Kocagül та ін..) наголошують на важливості ролі вчителя під час організації та впровадження дослідницької діяльності в освітній процес.

С. Буднік та Т. Туманян стверджують, що під час дослідницької діяльності учнів вчитель не є керівником чи виконавцем, він виступає у ролі консультанта. Він є провідником у дослідженні, ознайомлює з його структурою та основними завданнями. Головними учасниками дослідницької діяльності в

освітньому процесі є саме учні, які значно впливають на перебіг дослідження, шляхи виконання його завдання та характер отриманого дослідницького результату [4; 41].

Вчена-педагог з Туреччини M. Kocagül підкреслює важливість наявності взаємодії вчителя та учня у процесі дослідницької діяльності. На початку процесу формування дослідницької поведінки школярів, вчитель повинен сформувати у них дослідницькі вміння та надалі, в процесі безпосереднього дослідження, курувати їх діяльність, спрямовувати до потрібних дій, але, водночас, надавати їм свободу та здатність до виявлення творчого потенціалу учнів [53].

П. Мороз дотримується вищезазначеної думки та вказує, що вбачає у дослідницькій діяльності саме спільну роботу вчителя та учня, яка має змогу допомогти виявити сутність досліджуваного об’єкта, окремих фактів, явищ, процесів тощо [30].

Погоджуємося з думкою вчених та вбачаємо у вчителі, по-перше, куратора учнів для забезпечення їх якісної дослідницької діяльності. Чим старшим є учень, тим менше часу педагог повинен здійснювати роль консультанта.

Отже, дослідницьку діяльність можна розглядати у широкому, науковому сенсі та у контексті педагогічної науки – як освітню технологію. За першим підходом до визначення цього поняття, під нею доцільно розуміти діяльність особистості, яка передбачає проведення окремого дослідження, з метою отримання нової інформації, практичних чи наукових здобутків.

Дослідницька діяльність як освітня технологія, в свою чергу, є організованою діяльністю учнів, яка має пізнавальний та творчий характер та передбачає розв’язання дослідницького завдання та отримання дослідницького результату, завдяки сформованим дослідницьким умінням.

1.2. Особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи

Дослідницька діяльність як освітня технологія активно використовується у сучасній школі, зокрема, початковій. Її організація з дітьми молодшого шкільного віку має окремі особливості. Розглянемо детальніше особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи.

Треба зазначити, що у чинних нормативних та законодавчих документах України, які стосуються початкової ланки шкільного навчання, міститься інформація про обов'язковий характер використання дослідницької діяльності з молодшими школярами. Так, за Державним стандартом початкової освіти, дослідницька діяльність є засобом пізнання учнів початкових класів. Молодший школяр у школі повинен вміти самостійно здійснювати власну дослідницьку діяльність, зокрема, її аналіз [15].

У Концепції Нової української школи зазначено, що сучасна шкільна освіта ґрунтується на принципі компетентнісного навчання, тобто, його головною метою є не отримання теоретичних знань, а набуття життєвих практичних навичок та вмінь. Дослідницька діяльність має змогу забезпечити виконання зазначеного завдання. Молодший школяр, під час окресленої діяльності, отримує практичний досвід, який дозволяє краще зрозуміти окрему навчальну тему [23].

А. Федоренко підкреслює, що доцільність використання дослідницької діяльності як освітньої технології, підкріплена й психологічними новоутвореннями дітей молодшого шкільного віку. Мова йде про: вміння вчитися, внутрішній план дій, рефлексію, які тісно пов'язані з установкою учня на дослідницьку діяльність, яка є основним проявом його навчальної самостійності. А. Федоренко доповнює, що формування дослідницької діяльності учнів початкових класів відбувається у групових та колективних формах її організації [42].

В. Козій зазначає, що дослідницька діяльність у початковій школі

будується на окремих дидактичних принципах. Це:

1) принцип доступності;

2) принцип природності;

3) принцип свідомості;

4) принцип самодіяльності.

Щодо принципу доступності, В. Козій вказує, що він характеризується тим, що зміст дослідження, його основні завдання та шляхи їх виконання є доступними для розуміння молодшими школярами, відповідають їх віковим та психологічним особливостям. Другий принцип, на якому ґрунтується процес організації дослідницької діяльності учнів початкової школи є те, що тема дослідження, за яку береться школяр, не повинна бути надуманою дорослим. Вона повинна бути реальною, цікавою і справжньою, відповідати довкіллю та повсякденному оточенню школяра (наприклад, спостереження за природними явищами, предмети повсякденного життя як об'єкти дослідження тощо). Принцип наочності, в свою чергу, передбачає використання аналізаторів (зоровий, слуховий, смаковий тощо) молодшого школяра, в процесі дослідження. Це можуть бути наочні матеріали у вигляді ілюстрацій, аудіо та відео матеріалів, об'єктів живої та неживої природи тощо. Що стосується принципу свідомості, він характеризується свідомим характером дослідницької діяльності молодших школярів. Тобто, учень повинен свідомо брати участь у дослідженні, усвідомлювати свої завдання та передбачати отриманий результат. В процесі організації дослідницької діяльності учнів початкових класів, вагому важливість становить дотримання принципу самодіяльності. Мова йде про те, що учень повинен дотримуватися самостійності під час дослідження [22].

Т. Білошкура підкреслює, що дослідницька діяльність присутня в освітньому процесі сучасних учнів початкових класів на різноманітних уроках. Відмічається висока тенденція до використання зазначеного виду діяльності під час вивчення таких шкільних предметів як: українська мова, математика та «Я досліджую світ» [2].

Т. Водолазька зазначає, що дослідницька діяльність учнів початкових

класів знаходиться на етапі формування. Формування дослідницьких умінь школярів у початковій школі відбувається поетапно та передбачає розвиток наступних навичок:

1) організаційні (організація робочого місця, планування роботи, визначення часу, необхідного для реалізації експерименту тощо);

2) дослідницькі (вибір теми, визначення цілей, вибудовування структури дослідження, методи вивчення, пошук інформації тощо);

3) рефлексивні (аналіз своєї діяльності, оцінка роботи) [9].

В. Голуб, своєю чергою стверджує, що дослідницька діяльність молодших школярів може мати індивідуальний, груповий та колективний характер. Науковець зазначає, що під час організації дослідницької діяльності учнів початкової школи, вчителю обов'язково треба враховувати вікові та психологічні особливості школярів. В. Голуб звертає увагу, що у кожному класі початкової школи дослідницька діяльність має власні особливості. Так, у першому та другому класі, зазначена діяльність відрізняється значною несформованістю та потребує обов'язкової участі вчителя. Він повинен взяти на себе роль керівника. У партнерську взаємодію під час формування дослідницьких вмінь учнів першого та другого класу, доцільно включати їх батьків, старших братів та сестер, які допоможуть їм розібратися з побудовою та оформленням дослідження. Щодо учнів третього та четвертого класу, їх дослідницька діяльність відрізняється більшою самостійністю та ґрунтується на окремих вже отриманих знаннях та дослідницьких вмінь [11].

На відмінності дослідницької діяльності та її організації у різних класах початкової школи вказують й педагоги Н. Антонюк та Т. Білошкура. Н. Антонюк стверджує, що у першому класі завданням вчителя, під час організації дослідницької діяльності молодших школярів, є виокремити певну проблему та окреслити шляхи її розв'язання. Учні, в свою чергу, повинні розв'язати окреслену проблему. Щодо організації зазначеного виду діяльності у другому класі, педагог тільки окреслює певну проблему, шляхи її розв'язання та безпосереднє розв'язування проблеми є задачами учнів. Вже у третьому та

четвертому класах молодші школярі здатні самостійно поставити проблему, відшукати шляхи її розв'язання та слідувати їм.

Т. Білошкура доповнює, що у кожному класі початкової школи, з метою формування дослідницьких вмінь, вчитель використовує окремі завдання. Так, у першому класі, діти збагачуються дослідницьким досвідом, за допомогою таких завдань як:

1) підтримання дослідницької активності школярів на основі наявних уявлень;

2) розвиток умінь ставити питання, висловлювати припущення, спостерігати, складати предметні моделі;

3) формування початкових уявлень про діяльність дослідника.

У другому класі виокремлюються наступні завдання з формування дослідницької діяльності:

1) придбання нових уявлень про особливості діяльності дослідника;

2) розвиток умінь визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, формулювати висновки, оформляти результати дослідження;

3) розвиток ініціативи, активності та самостійності школярів.

Щодо завдань дослідницької діяльності учнів третього та четвертого класу, Т. Білошкура виділяє такі як:

1) збагачення дослідницького досвіду школярів через подальше накопичення уявлень про дослідницьку діяльність, її засоби й способи;

2) усвідомлення логіки дослідження та розвиток дослідницьких умінь» [2, с. 10].

Також Т. Білошкура підкреслює, що дослідницькі завдання молодших школярів з кожним роком ускладнюється та стають більш самостійними [2].

О. Гнатюк, в свою чергу, вказує, що у першому класі вчителю важливо навчити школяра головним розумовим операціям, тобто вмінням аналізувати, синтезувати, узагальнювати та класифікувати отриману інформацію. Завдання та вправи із зазначеного напрямку можуть застосуватися на різноманітних уроках, зокрема, математиці та «Я досліджую світ». Що стосується завдань

дослідницької діяльності у другому класі, вчителю доцільно виконувати завдання у наступних напрямках:

1) ознайомити дітей з теоретичними поняттями дослідницької діяльності (дослідження, інформація тощо);

2) організувати діяльність, яка буде спрямована на здійснення дослідження та набуття практичних дослідницьких навичок;

3) навчити учнів, на основі результатів дослідження, роботи власні висновки [10].

Д. Кеню стверджує, що, загалом, у початковій школі організація дослідницької діяльності учнів може мати два напрямки:

1) організація колективної дослідницької діяльності учнів, за участю вчителя, з метою вивчення основ дослідницької діяльності та набуття фундаментальних, початкових дослідницьких умінь (1-2 класи) [19];

2) організація самостійної дослідницької діяльності молодших школярів, яка має за мету сформувати у них наступні уміння: «вміти бачити проблему, висувати гіпотези, задавати питання, давати визначення поняттям, класифікувати, спостерігати, проводити експерименти, робити висновки (3-4 класи)» [19, с. 225].

Н. Антонюк вказує, що у початковій школі дослідницька діяльність учнів організовується у наступних видах навчальних досліджень:

1) урочні та позаурочні;

2) короткочасні та довготривалі;

3) предметні та вільні;

4) групові, колективні, індивідуальні.

Н. Антонюк звертає увагу на те, що з учнями 1-2 класу, зазвичай, використовуються такі види наукових досліджень як: урочні, короткочасні, предметні, групові та колективні. Щодо учнів 3-4 класу, доцільним є використання з ними позаурочних, більш довготривалих, вільних та індивідуальних наукових досліджень [1].

Я. Деруга звертає увагу, що до кінця початкової школи, молодші школярі

повинні набути окремих рис, які будуть дозволяти надалі здійснювати дослідницьку діяльність. Мова йде про такі риси як:

1) народження питань та припущень, що випереджають вчительські задуми на тижні й місяці, що свідчить про виникнення системності в понятійному мисленні учнів;

2) виникнення «багатовимірних думок», що опираються на одночасну дію з двома схемами: одна схема дозволяє реконструювати предметні дії, інша дає можливість оперувати з понятійними відношеннями формально, не реконструюючи відношення предметно;

3) виявлення школярами, у комунікації, здатності міркувати з точки зору співрозмовника, яка не співпадає з точкою зору мовця [16, с. 89].

Н. Лалак стверджує, що наприкінці початкової школи, школярі повинні вміти виконувати наступні завдання:

1) усвідомлювати характер проблеми;

2) здіснювати цілеспрямовану, пошукову, творчу та продуктивну дослідницьку діяльність;

3) самостійно обробляти інформацію, з метою вирішення проблеми;

4) освоїти різні форми взаємодії в процесі дослідницької діяльності [27].

В. Сопіна вказує, що дослідницька діяльність учнів початкових класів має окремі етапи. Це:

1) повідомлення теми: визначення об’єкта дослідження, в процесі якого учні повинні мати чітке уявлення про те, що вони вивчатимуть;

2) визначення навчальних завдань: формулювання суті проблеми у вигляді проблемного питання, яке стає основним завданням уроку;

3) знаходження шляху вирішення поставленого завдання: складання плану, визначення послідовності дій;

4) реалізація спільно знайденого вирішення завдання: проведення досліджень, пошукової діяльності за певним алгоритмом;

5) узагальнення: підведення підсумків дослідження у формі висновку, в якому зазначається, як саме була розв’язана проблема [38].

А. Федоренко зазначає, що у сучасній початковій школі, з метою розвитку дослідницьких вмінь дітей молодшого шкільного віку активно використовують такий освітній напрямок як STEAM-освіта. Він дозволяє отримувати наукові знання теоретичного характеру, під час практичної діяльності [42].

М. Перк доповнює, що, в процесі розвитку дослідницьких навичок молодших школярів, доцільно використовувати STEAM-лабораторію. STEAM-лабораторія – це кабінет, де учні можуть здійснювати свої дослідження та експерименти різноманітними способами та формувати глибоке розуміння матеріалу у рамках проведення STEAM-уроку чи STEAM-проєкту [35].

В. Козій вказує, що у перших класах початкової школи вчителі найчастіше використовують, під час дослідницької діяльності молодших школярів, такий метод як – спостереження. Спостереження – це метод наукового дослідження, який передбачає активне та цілеспрямоване сприйняття об’єкта дослідження, його властивостей та характеристик. Спостереження, зазвичай, проводяться на природі та мають за мету надати можливість учням початкових класів набути теоретичних та практичних знань щодо навколишнього світу [22].

Н. Антонюк наголошує, що організація дослідницької діяльності у початкових класах передбачає використання різноманітних методів та форм, які різняться між собою, в залежності від окремого класу початкової школи. Так, наприклад, у першому класі наукові дослідження мають короткочасний характер, тому доцільно використовувати такі форми дослідницької діяльності як: експрес-дослідження, міні-дослідження, міні-проект дослідницького характеру тощо. Н. Антонюк зазначає, що у перших класах доцільно організовувати дослідницьку діяльність учнів у вигляді гри. Також оптимальними методами та формами організації зазначеної діяльності у початковій школі можна вважати: екскурсії, створення проблемних ситуацій, спостереження, моделювання тощо. Педагог доповнює, що ранкові зустрічі, які проводяться вчителем у першому класі Нової української школи може

відрізнятися наявністю міні-ігор-досліджень, які мають змогу підвищити рівень пізнавальної активності молодших школярів та спрямують їх на подальшу продуктивну навчальну діяльність. Що стосується учнів другого класу, їх дослідницька діяльність повинна включати різноманітні методи під час урочної (навчальна дискусія, міні-дослідження, спостереження за планом, розповіді дітей та вчителя) та позаурочною (індивідуальні складання моделей і схем, міні-доповіді, екскурсії, рольові ігри, експерименти) діяльністю. Н. Антонюк звертає увагу, що дослідницька діяльність учнів третього та четвертого класу стає тривалішою та передбачає використання більш серйозних методів та форм її організації. Так у зазначених класах існує тенденція до активного використання наступних методів та форм: уроки-дослідження, колективне виконання та захист дослідницьких робіт, дослідницькі проєкти, спостереження, анкетування, експеримент та інші [1].

В. Голуб, своєю чергою повідомляє, що для ускладнення дослідницької діяльності учнів третього та четвертого класу, педагоги можуть використовувати окремі прийоми організації зазначеної діяльності. Це можуть бути наступні:

1) прийом часових обмежень (виділення окремого проміжку часу для виконання досліду);

2) прийом раптових заборон, наприклад, заборона користування підручником (тощо);

3) прийом нових варіацій (вимога виконати дослідницьке завдання в іншому напрямі);

4) прийом інформаційного дефіциту (проблемне завдання подається з неповною кількістю даних, потрібних для його виконання);

5) прийом інформаційного перенасичення (включення в умову проблемного завдання зайвих відомостей) [11].

Отже, організація дослідницької діяльності в окремих классах початкової школи значно різниться. У 1 та 2 класах відбувається формування в учнів фундаментальних умінь та знань щодо дослідницької діяльності. Дослідницькі

завдання мають тренувальний характер. Навчальні дослідження – короткочасні, групові, відбуваються на уроках. Щодо 3-4 класів, навчальні досліди стають більш тривалішими, вільними, можуть впроваджуватися у позаурочній діяльності, мають індивідуальний характер. З метою організації дослідницької діяльності учнів початкової школи, вчителі активно використовують різноманітні методи та форми (спостереження, міні-дослідження, уроки-дослідження, екскурсії, навчальні проєкти, проблемні ситуації тощо).

1.3. Вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку

Дослідницька діяльність учнів початкової школи має за мету не тільки надати їм теоретичні знання, в процесі практичної діяльності, але й впливає на розвиток їх особистості. Розглянемо детальніше вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку.

Важливість використання дослідницької діяльності в освітньому процесі молодших школярів обумовлена тим, що вона зумовлює розвиток їх пізнавальної активності. Постійне використання дослідницької діяльності як освітньої технології дозволить розвинути в учнів початкової школи високий рівень пізнавальної активності. Вони будуть прагнути отримувати нові знання, зокрема, у практичній діяльності. Окрім цього, учні набувають таких якостей особистості як: ініціативність, цілеспрямованість та самостійність [12; 28].

На нашу думку, зазначені особистісні якості є дуже важливими для забезпечення ефективної навчальної діяльності. Учень повинен відрізнятися своєю ініціативністю, цілеспрямованістю та самостійністю під час вирішення навчальних завдань.

Впровадження дослідницької діяльності в освітній процес дітей молодшого шкільного віку є ефективним засобом розвитку їх креативного мислення. Діти набувають можливості розв’язувати ситуації незавершеності,

самостійно знаходити відповіді на окремі питання. Окрім цього, дослідницька діяльність підвищує рівень їх самостійності та відповідальності. Зазначений вид діяльності формує незалежність та гордість учнів початкових класів щодо їх власних досягнень у розв'язанні дослідницьких завдань [33].

Від себе можемо додати, що формування зазначених почуттів є чинниками для розвитку навчальної мотивації та мотивації до успіху учнів початкової школи. Також підкреслюємо, що сучасний громадян України повинен відрізнятися своєю креативністю у вирішенні життєвих ситуацій.

Дослідницька діяльність позитивно впливає на логічність та критичність мислення молодших школярів. Дослідницькі завдання розвивають їх вміння встановлювати взаємозв'язки між поняттями у практичній діяльності з об'єктами дослідження. Діти вчаться робити власні висновки та відстоювати свої думки та дослідницькі результати. Дослідницька діяльність зумовлює активний когнітивний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Під дії впливом активно розвиваються пізнавальні процеси дітей (мислення, пам'ять, увага, уява, сприйняття тощо). Надаючи молодшим школярам можливість досліджувати широкий спектр предметних дисциплін, які заохочують когнітивні зв'язки між інформацією та знаннями, учні набувають ключових навичок, які знадобляться у їхньому дорослому житті та подальшому навчанні. Дослідження сприяють розумовому розвитку молодших школярів, адже побачене на власні очі під час заняття викликає в дітей бажання не тільки запам'ятати явище, а й пояснити його. Для пояснення учні використовують різноманітні розумові операції (аналіз, узагальнення, порівняння, систематизація тощо). Дослідницька діяльність розвиває у молодших школярів загально пізнавальні вміння, які необхідні для навчання у школі [32].

Так, на думку Т. Нінової, «важливою розумовою операцією, що входить до складу загально пізнавальних умінь є виділення ознак предметів і явищ. Користуючись ознаками, дитина в подальшому зможе оволодіти фактично всіма загально пізнавальними вміннями, оскільки вони пов'язані з виділенням ознак» [32, с. 98].

Так як молодший шкільний вік є сенситивним віковим періодом для розвитку логічного мислення, вважаємо важливим впроваджувати у навчальний процес різноманітні методи та засоби для його розвитку в учнів початкових класів, зокрема, дослідницьку діяльність.

Діяльність дослідницького характеру дозволяє сформувати у дітей молодшого шкільного віку окремі вміння. Це:

1) навчально-організаційні (дитина вчиться самостійно організовувати свій навчальний процес, планувати алгоритм власних дій; у неї розвиваються особистісні якості, які необхідні для виконання зазначеного завдання: самостійність, цілеспрямованість, відповідальність тощо);

2) пошукові (молодший школяр навчається висувати власні ідеї, знаходити засоби отримання інформації, робити самостійні висновки тощо);

3) рефлексійні (дитина набуває здатності аналізувати отриману інформацію, висловлювати свою думку щодо її змісту);

4) комунікативні (молодший школяр набуває вміння слухати, отримувати інформацію, здійснювати її обмін, керувати власним голосом (говорити чітко, регулювати гучність, силу голосу залежно від ситуації; вміння адресувати своє висловлювання (звертаючись до будь-кого, намагатися дивитися на нього і вживати в своїй промові займенника «ти», «ви», а не «він (вона)» і «вони»); вміння висловлювати свою точку зору; формує вміння домовлятися, знаходити компроміс тощо);

5) презентаційні (відбувається розвиток монологічного зв’язного мовлення молодшого школяра, тобто вміння чітко висловлювати свої думки під час виступу, розвиваються артистичні здібності учня);

6) проєктні (дитина вчиться прогнозувати та представляти кінцевий продукт, результат своєї роботи, знаходити ресурси для його отримання, складати план своєї роботи [31].

Молодший школяр є «чистим аркушем», який необхідно «заповнити» необхідними вміннями, які потрібні для реалізації продуктивної навчальної діяльності. Вважаємо, вищезазначені вміння дуже важливими та

фундаментальними для дитини, яка навчається у школі.

А. Коваленко дотримується думки, що дослідницька діяльність розвиває наукове мислення учнів початкових класів, може надати фундамент для реалізації майбутньої професії. Вчена підкреслює, що діти молодшого шкільного віку в освітній процес яких активно впроваджується дослідницька діяльність набувають вмінь та навичок, які необхідні для життєвого успіху, таких як: співпраця, комунікація та розв'язання проблем [21].

Переконані у важливості формування фундаменту для майбутньої професії починаючи вже з початкової школи. Це пояснюється тим, що питання професійної орієнтації постає досить гостро серед сучасної молоді. Чим раніше діти будуть набувати бажання прямувати за окремим професійним шляхом, тим краще це буде впливати на їх майбутнє.

О. Хоменко впевнена, що дослідницька діяльність може обумовлювати всебічний розвиток учнів початкової школи. По-перше, вчена вказує на позитивний вплив зазначеної діяльності на інтелектуальний розвиток їх особистості, зокрема, на розвиток їх мислення. Дослідницька діяльність активно розвиває аналітичні здібності молодших школярів, формує уміння порівнювати, класифікувати та узагальнювати отриману інформацію. По-друге, О. Хоменко відмічає наявність позитивної тенденції до творчого розвитку учнів початкових класів, під впливом дослідницької діяльності як освітньої технології. Це пояснюється тим, що дослідницькі завдання досить часто мають творчий характер, тому розвивають уяву школярів, зумовлюють обирати творчий підхід до їх розв'язання, розкривають творчий потенціал. На думку О. Хоменко, важливо зазначити, що дослідницька діяльність має позитивний вплив на комунікативний розвиток учнів початкової школи. Вони стають більш товариськими, навчаються працювати у групі, розвивається їх діалогічне та монологічне зв'язне мовлення [45].

Тобто, бачимо, що дослідницька діяльність у початковій школі впливає як на особистісний розвиток школярів, так й зумовлює розвиток їх пізнавальних процесів, що становить значну важливість.

Щодо позитивного впливу дослідницької діяльності на всебічний розвиток особистості дитини молодшого шкільного віку вказує й Л. Буряківська. Науковиця виокремлює такі напрями розвитку:

1) логічне мислення;

2) увага;

3) спостережливість;

4) творчі здібності;

5) пізнавальний інтерес [5].

Г. Кравченко, в свою чергу, зазначає, що дослідницька діяльність має здатність розширювати світогляд молодшого школяра та збагачувати досвід його самостійної діяльності. На думку вченої, зазначений вид діяльності буде зумовлювати активний саморозвиток учнів початкових класів. Окрім цього, Г. Кравченко вказує, що, під впливом дослідницької діяльності, молодші школярі стають більш активнішими інтелектуально (розвивається пам’ять, увага та розумові операції), у них збагачується пізнавальна культура, формується ціннісне ставлення до навколишнього світу. Також науковиця впевнена, що дослідницькі завдання позитивно впливають на емоційну сферу особистості учнів початкових класів та розвиває їх у творчому та комунікативному напрямку [24].

О. Сорочинська впевнена, що дослідницька діяльність надає вплив на розвиток якостей особистості молодшого школяра та формує у нього навички до навчання, зокрема, яке здійснюється у дослідницькій діяльності. Науковиця стверджує, що залучення дітей до дослідницької діяльності сприяє цікавому і легкому засвоєнню знань про природне довкілля, розвиває ініціативність, спонукає до активної життєвої позиції учнів початкової школи. Також відбувається активний розвиток пам’яті, уяви, мислення, формується уміння працювати у групі тощо [39].

Окрім цього, О. Вашуленко стверджує, що дослідницькі завдання в освітньому процесі початкової школи дозволяють розвивати у молодших школярів такі показники як:

1) пізнавальна активність;

2) пізнавальні процеси;

3) творчі здібності [7].

Таким чином, бачимо поліфукціональні можливості дослідницької діяльності, яка впроваджується у навчальний процесс учнів початкової школи.

О. Нікітіна погоджується, що «діяльність дослідницького характеру на уроках в початковій школі позитивно впливає на емоційну сферу молодших школярів. Вона викликає позитивні емоції за результатами здійсненої навчальної роботи, значно підвищує самооцінку учня» [31].

Від себе можемо додати, що позитивна емоційна атмосфера у класі є дуже важливою для учнів початкових класів. Вважаємо доцільним використання дослідницької діяльності на уроках в початковій школі для виконання зазначеного завдання.

В. Шпак, за результатами власного емпіричного дослідження, зробив висновки, що впровадження дослідницької діяльності в освітній процес учнів початкових класів Нової української школи зумовило у них розвиток:

1) критичного мислення;

2) креативного мислення;

3) логічних операцій мислення;

4) пам’яті, зокрема, процесів запам’ятовування;

5) комунікативних навичок;

6) діалогічного та монологічного зв’язного мовлення;

7) допитливості;

8) емпатійності [48].

Доповнюємо, що дослідницька діяльність у початковій школі вказує учням на варіативність їх думок та має змогу показати їм, що помилкова думка чи її несхожість з думками інших – це норма. Наявність «права на помилку» є життєво необхідною компетентністю, яку треба засвоїти ще під час шкільного навчання. Учнів Нової української школи не карають за помилки, а заохочують до їх самостійного виправлення.

Л. Сущенко звертає увагу, шо дослідницька діяльність учнів стимулює прояв їх креативності, самостійності, зумовлює їх інтелектуальний розвиток, розвиває критичне мислення та вміння приймати оптимальні рішення. Загалом, вчена робить висновок, що дослідницька діяльність позитивно впливає на продуктивність навчальної діяльності школярів та розв'язанню ними навчальних проблем [40].

Водночас, О. Вашуленко вказує, що дослідницька діяльність як освітня технологія навчає молодших школярів наступним навичкам:

1) висловлювати власні думки;

2) вести дискусію;

3) відстоювати власну позицію;

4) встановлювати ділові стосунки з вчителем і товаришами;

5) застосовувати прийоми співпраці;

6) виступати з повідомленням про результати дослідження [7].

Переконані, що сформовані комунікативні навички є досить важливими для сучасної особистості. Дотримуємося думки, що їх формування у початкових класах повинно бути пріоритетним завдання та виконуватися, за допомогою дослідницької діяльності.

М. Кірик дотримується думки, що дослідницька діяльність надає позитивний вплив на самооцінку учнів початкової школи. Це пояснюється тим, що вони стають більш впевненими під час здійснення дослідження та представлення його результатів. Окрім цього, молодші школярі отримують додатковий комунікативний досвід з вчителем та однокласниками, що зумовлює підвищення рівня самооцінки [20].

З цією думкою повністю погоджується й В. Шейко, який вказує, що дослідницька діяльність надає дітям молодшого шкільного віку нових особистісних можливостей, які сприятимуть формуванню їх позитивної самооцінки, породжуватимуть впевненість у собі та почуття задоволеності досягнутими успіхами. Також В. Шейко доповнює, що за допомогою дослідницьких завдань у школі, учні отримують можливість розвивати власні

творчі здібності та підвищити рівень своєї зацікавленості навчальним матеріалом [47].

Вважаємо, що підвищення самооцінки молодших школярів, під впливом дослідницької діяльності, зумовлено тим, що зазначений вид діяльності має змогу створити ситуації успіху для учнів початкової школи, надає можливість досягнути власних перемог, в процесі виконання навчальних, дослідницьких завдань.

Н. Гущина, в свою чергу, підкреслює, що використання дослідницької діяльності в освітньому процесі учнів початкових класів, по-перше, спрямоване на формування у них окремих дослідницьких вмінь, які необхідні для її здійснення. Мова йде про наступні:

1) уміння вивчати довкілля на базі наукової методології;

2) уміння виявляти проблеми, ставити цілі, формулювати гіпотези;

3) обговорювати і вирішувати шляхи збору та обробки інформації;

4) уміння обробляти, аналізувати інформацію та робити висновки [14].

Підкреслюємо, що дослідницька діяльність у початковій школі може зумовлювати продуктивний інтелектуальний, особистісний та творчий розвиток молодших школярів лише за умовою дотримання вчителем окремих педагогічних умов її організації, використання оптимальних методів та засобів навчання.

Отже, впровадження дослідницької діяльності в освітній процес дітей молодшого шкільного віку зумовлює їх всебічний розвиток. Зазначений вид діяльності позитивно впливає на їх інтелектуальний розвиток, активно розвиваються їх пізнавальні процеси (мислення, увага, уява, пам’ять, сприйняття) що є важливим етапом для формування особистості на початковому рівні в закладі освіти. Окрім цього, можна відмітити позитивний вплив дослідницьких завдань на емоційно-вольову сферу особистості. Під впливом цієї діяльності учні мають змогу підвищити рівень власної самооцінки, отримати емоції позитивного характеру від процесу та результату дослідження. У молодших школярів формуються такі якості особистості як: ініціативність,

самостійність, цілеспрямованість, відповідальність тощо. Залучення до колективної дослідницької діяльності надає змогу розвивати комунікативні навички (вміння спілкуватися, обмінюватися думками, домовлятися). Також дослідницька діяльність зумовлює розвиток в учнів початкової школи пізнавальної активності, критичного, креативного мислення та творчих здібностей; здійснюється ефективний вплив на комунікативний та мовленнєвий розвиток школярів, що у свою чергу позитивно впливає на інтеграцію у соціум.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів

Нами було проведено емпіричне дослідження з метою визначення стану розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів. Розглянемо детальніше структуру, завдання, зміст та методичний інструментарій зазначеного дослідження та ознайомимося з результатами етапу первинної діагностики.

Емпіричне дослідження було організовано на базі Запорізької гімназії № 28. У ньому взяли участь 44 випробуваних – два класи: 2-А (експериментальна група) та 2-Б (контрольна група). Це діти молодшого шкільного віку, середній вік яких становить – 7 років. Участь дітей в емпіричному дослідженні була погоджена з їх батьками.

Зважаючи на мету дослідження, нами були виокремлені його наступні завдання:

1. Дослідити стан сформованості здатності знаходити асоціації та логічні встановлювати зв’язки у дітей експериментальної та контрольної групи.

2. Вивчити рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.

3. Визначити рівень узагальнень, логічної обґрунтованості і чіткості формулювань, активність, можливість формування та використання узагальнених уявлень у дітей експериментальної та контрольної групи.

4. Здійснити виділення та дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи з дітьми

експериментальної групи.

5. Реалізувати повторну діагностику стану розвитку критичного та логічного мислення дітей експериментальної та контрольної групи.

Виконання вище зазначених завдань відбувалося на трьох етапах, зокрема:

1. Констатувальний. Етап первинної діагностики стану розвитку критичного та логічного мислення дітей експериментальної та контрольної групи.

2. Формувальний. Виділення та дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи з дітьми експериментальної групи.

3. Контрольний. Етап повторної діагностики стану розвитку критичного та логічного мислення дітей експериментальної та контрольної групи.

Для вирішення поставлених завдань емпіричного дослідження, ми використали три діагностичні методики. Це: «Нісенітниці» (Д. Харперн), «Прості аналогії» (В. Філь) та «Четвертий зайвий» (О. Дєдов). Пропонуємо розглянути окреслені методики діагностики дещо детальніше.

1. Нісенітниці» (Д. Харперн)

Мета методики: дослідити стан сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки.

Час виконання: 180 с.

Стимульний матеріал: картинка із наявними нісенітницями, нелогічними діями (додаток А).

Хід методики. Завданням випробуваних є знайти на картинці якомога більше нісенітниць, які пов’язані із зображеними тваринами. Свій вибір треба пояснити та обґрунтувати, доцільно назвати правильну відповідь. Всього нісенітниць на картинці – сім. Для допомоги можна ставити дитині питання на кшталт: «Чи може це статися насправді?», «Чого не буває у природі?».

Обробка та інтерпретація результатів методики.

8-9 балів – високий рівень здатності знаходити асоціації та

встановлювати зв’язки.

4-7 балів – середній рівень здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки.

2-3 бали – низький рівень здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки.

0-1 балів – дуже низький рівень здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки [44, с. 71].

2. «Прості аналогії» (В. Філь)

Мета: визначення рівня сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.

Стимульний матеріал: таблиця зі словами, до яких треба дібрати аналогії (додаток Б).

Хід методики. Випробувані отримують таблицю зі словами, до яких треба дібрати аналогії. Додатково надаються варіанти відповідей.

Обробка та інтерпретація результатів методики.

7-10 правильних аналогій – високий рівень (24-30 балів).

4-6 правильних аналогій – середній рівень (15-23 балів).

3 і менше правильних аналогій – низький рівень (0-14 балів) [43, с. 211].

3. «Четвертий зайвий» (О. Дєдов)

Мета: визначити рівень узагальнень, логічної обґрунтованості і чіткості формулювань, активність, можливість формування і використання узагальнених уявлень респондентів.

Стимульний матеріал: 10 карток, побудованих за принципом: 3 предмети об’єднані загальним поняттям, а 4-й стосується іншого поняття (додаток В).

Хід методики. Дитині показують картку із зображенням 4-х предметів та просять назвати їх. Після чого ставиться питання: «Подивись уважно та скажи, який тут предмет зайвий і чому? Який не підходить? Чому? А які 3 з них мають щось спільне?».

Обробка та інтерпретація результатів

Високий рівень – коли 7-10 карток пояснюються з використанням двох

родових понять (зайва рибка, бо це риби, а решта – одяг), 3-4 картки включають тільки одне родове поняття (зайва лопата, бо решта – посуд).

Достатній рівень – 7-10 карток пояснюються через одне родове поняття (зайва лопата, бо це інвентар), або половина з двома родовими поняттями, а половина – з одним.

Низький рівень – 7-10 картках тільки називається зайвий предмет без пояснень. Або виділяється предмет за неістотними ознаками (зразок картки: зайва – риба, бо вона жива; або зайвий бантик, бо він червоний) [17, с. 44].

Вищезазначені діагностичні методики були використані нами на етапі первинної та повторної діагностики стану логічного та критичного мислення дітей експериментальної та контрольної групи.

Розглянувши структуру, завдання, зміст та методичний інструментарій емпіричного дослідження, перейдемо до аналізу його результатів на констатувальному етапі.

Почнемо із розгляду результатів молодших школярів за методикою ««Нісенітниці» (Д. Харперн). Спочатку, звернемо увагу на результати дітей експериментальної групи (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.
1	6	середній	12	5	середній
2	5	середній	13	3	низький
3	4	середній	14	5	середній
4	2	низький	15	6	середній
5	2	низький	16	4	середній

Продовження таблиці 2.1

6	6	середній	17	6	середній
7	6	середній	18	6	середній
8	6	середній	19	3	низький
9	2	низький	20	7	середній
10	7	середній	21	2	низький
11	2	низький	22	2	низький

Згідно з таблицею 2.1., на констатувальному етапі дослідження, середній рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки був виявлений у 14 дітей експериментальної групи (64%). Вісім дітей зазначеної досліджуваної групи мали низькі показники сформованості окресленої здатності (36%).

Перейдемо до аналізу результатів дітей контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн), які ми отримали на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.	№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки
1	7	середній	12	7	середній
2	6	середній	13	7	середній
3	5	середній	14	5	середній
4	3	низький	15	6	середній
5	6	середній	16	4	середній
6	6	середній	17	6	середній

Продовження таблиці 2.2

7	6	середній	18	6	середній
8	6	середній	19	3	низький
9	3	низький	20	7	середній
10	3	низький	21	3	низький
11	7	середній	22	5	середній

Згідно з таблицею 2.2., на етапі первинної діагностики, у контрольній групі у 17 дітей спостерігається середній рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (77%). У 5 випробуваних зазначеної групи спостерігається низький рівень сформованості окресленої здатності (23%).

За допомогою гістограми, здійснимо порівняльну характеристику результатів дітей експериментальної та контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн), які ми отримали на констатувальному етапі дослідження (рис. 2.1).

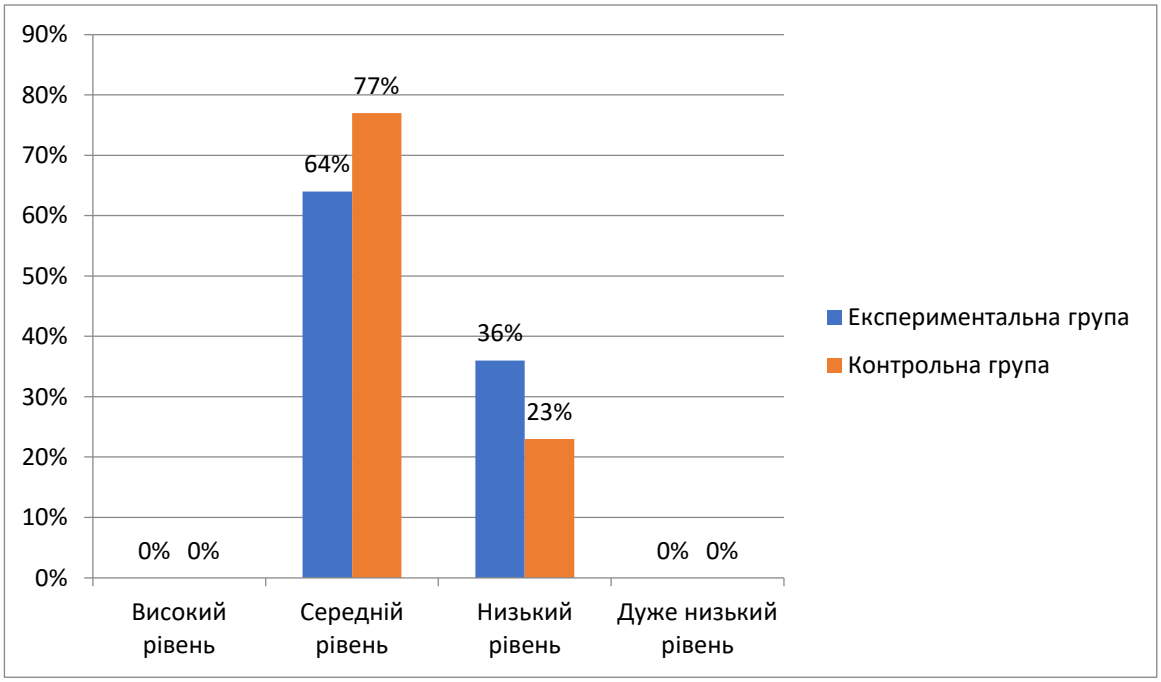

Рисунок 2.1. Рівні сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки дітей експериментальної та контрольної групи на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.1. можемо спостерігати, що на констатувальному етапі дослідження, у дітей експериментальної (64%) та контрольної (77%) групи переважав середній рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки. Це вказує на середні показники розвитку у них логічного мислення. Низький рівень розвитку зазначеної здатності відмічається у 36% дітей експериментальної та 23% контрольної групи. Високий (0%) та дуже низький (0%) рівні сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки, на констатувальному етапі дослідження, у випробуваних експериментальної та контрольної групи – були відсутні. Треба зазначити, що на цьому етапі, у дітей контрольної групи (2-Б) показники сформованості окресленої здатності є дещо вищими, ніж у дітей, які належать до експериментальної групи. Однак, відмінності не є суттєвими.

Таким чином, за результатами дітей за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн), можемо зробити висновок, що на констатувальному етапі дослідження, у дітей експериментальної (64%) та контрольної (77%) групи переважають середні показники сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (логічне мислення).

Звернемо увагу на результати дітей за методикою «Прості аналогії» (В. Філь). По-перше, проаналізуємо результати дітей експериментальної групи, які вони показали на етапі первинної діагностики (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.
1	21	середній	12	21	середній
2	22	середній	13	7	низький

Продовження таблиці 2.3

3	20	середній	14	21	середній
4	10	низький	15	21	середній
5	7	низький	16	4	низький
6	8	низький	17	20	середній
7	21	середній	18	20	середній
8	20	середній	19	5	низький
9	7	низький	20	22	середній
10	21	середній	21	6	низький
11	8	низький	22	7	низький

Згідно з таблицею 2.3., на констатувальному етапі дослідження, 12 дітей експериментальної групи мали середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%). Вони вірно дібрали від 4 до 6 аналогій. 10 випробуваних зазначеної групи мали змогу дібрати менше 3 вірних аналогій, що вказує на низькі показники сформованості у них здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (45%).

Перейдемо до розгляду результатів дітей контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь), які були отримані нами на констатувальному етапі дослідження (табл.. 2.4).

Таблиця 2.4

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованостіз датності до логічної дії розуміння та критичного мислення.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованостіз датності до логічної дії розуміння та критичного мислення.
1	22	середній	12	22	середній
2	23	середній	13	11	низький

Продовження таблиці 2.4

3	22	середній	14	20	середній
4	20	середній	15	10	низький
5	10	низький	16	21	середній
6	10	низький	17	22	середній
7	22	середній	18	22	середній
8	22	середній	19	10	низький
9	22	середній	20	23	середній
10	20	середній	21	11	низький
11	20	середній	22	10	низький

Згідно із результатами таблиці 2.4, на етапі первинної діагностики, у 15 випробуваних контрольної групи спостерігався середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (68%). Вони мали змогу вірно дібрати від 4 до 6 аналогій. 7 дітей зазначеної групи на цьому етапі мали низькі показники сформованості окресленої здатності (32%). Вони вірно дібрали до 3 аналогій.

Здійснимо порівняльну характеристику результатів діагностики експериментальної та контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь), які вони показали на констатувальному етапі дослідження. Для виконання зазначеного завдання, скористаємося гістограмою (рис. 2.2).

За рис. 2.2. бачимо, що на констатувальному етапі дослідження, у випробуваних експериментальної (55%) та контрольної групи (68%) переважав середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення. Низькі його показники спостерігалися у 45% дітей експериментальної та 32% контрольної групи. Високий рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення, на констатувальному етапі дослідження, у дітей експериментальної (0%) та контрольної (0%) групи, були відсутні. Варто звернути увагу, що показники сформованості окресленої здатності в останніх є дещо вищими, ніж у

випробуваних експериментальної групи. Однак, водночас знайдені відмінності не є суттєвими.

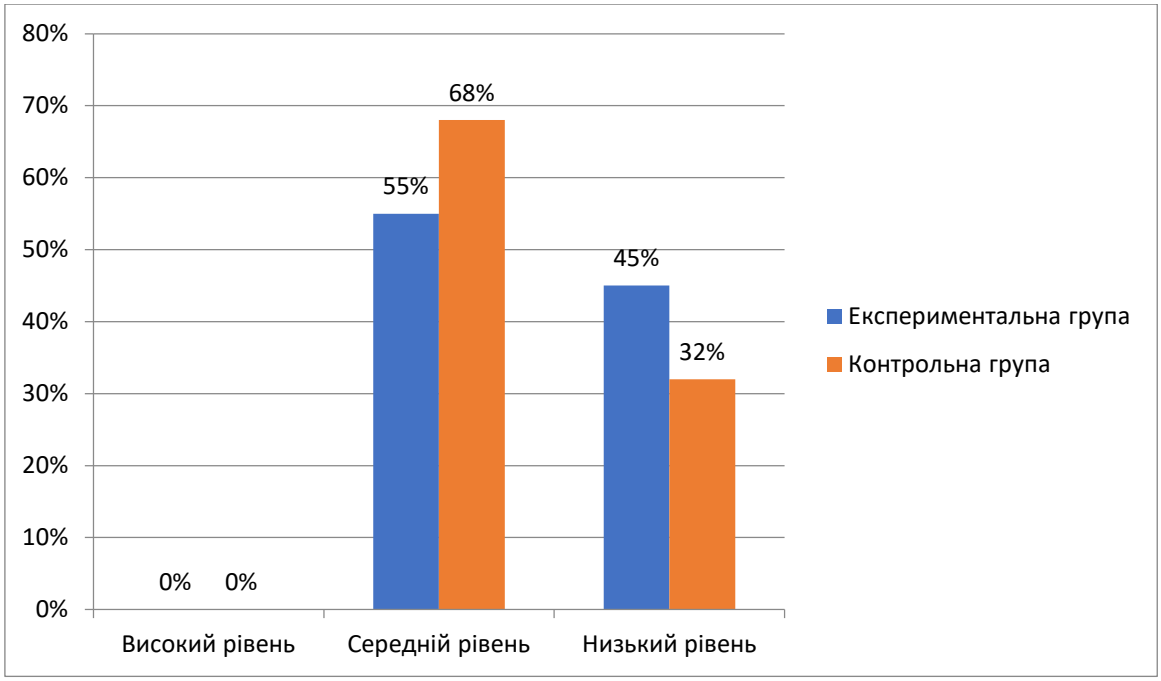

Рисунок 2.2. Рівні сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення у дітей експериментальної та контрольної групи на констатувальному етапі дослідження

Таким чином, отримані результати дітей за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) вказують на те, що на етапі первинної діагностики, у дітей експериментальної (55%) та контрольної (68%) груп переважали середні показники сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення. Усе це вказує на середній рівень розвитку критичного мислення у дітей обох досліджуваних груп.

Розглянемо результати діагностики за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов), які були отримані нами на констатувальному етапі дослідження. Спочатку, пропонуємо проаналізувати результати дітей експериментальної групи (табл. 2.5).

Згідно з таблицею 2.5, на констатувальному етапі дослідження, у 13 дітей експериментальної групи відмічалися достатні показники сформованості здатності до узагальнень та логічної обґрунтованості висловлювання (60%). Такі діти 7-10 карток пояснюють через одне родове поняття або половину з

двома родовими поняттями, а іншу половину – з одним. 9 випробуваних експериментальної групи, на етапі первинної діагностики, мали низькі показники сформованості здатності до узагальнень та логічної обґрунтованості висловлювання (40%). Окреслені випробувані мали змогу лише назвати зайвий предмет, без пояснень або виділяли предмет за неістотними ознаками.

Таблиця 2.5

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання	№ випробуваної	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання
1	достатній	12	достатній
2	достатній	13	низький
3	достатній	14	достатній
4	низький	15	достатній
5	низький	16	низький
6	низький	17	достатній
7	достатній	18	достатній
8	достатній	19	низький
9	низький	20	достатній
10	достатній	21	достатній
11	низький	22	низький

Перейдемо до розгляду результатів дітей, які належать до контрольної групи, за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.6).

Згідно з таблицею 2.6, на констатувальному етапі дослідження, у 15 дітей контрольної групи відмічався достатній рівень сформованості здатності до

узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (68%). Такі діти 7-10 карток пояснюють через одне родове поняття або половину з двома родовими поняттями, а іншу половину – з одним. У 7 випробуваних зазначеної групи спостерігалися низькі показники сформованості окресленої здатності (32%). Вони мають здатність лише називати зайвий предмет, без пояснень або виділити предмет за неістотними ознаками.

Таблиця 2.6

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання	№ випробуваної	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання
1	достатній	12	достатній
2	достатній	13	низький
3	достатній	14	достатній
4	достатній	15	низький
5	низький	16	достатній
6	низький	17	достатній
7	достатній	18	достатній
8	достатній	19	низький
9	достатній	20	достатній
10	достатній	21	низький
11	достатній	22	низький

Порівняємо результати випробуваних експериментальної та контрольної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов), які були отримані нами на констатувальному етапі дослідження. Для здійснення візуального порівняння, скористаємося гістограмою (рис. 2.3).

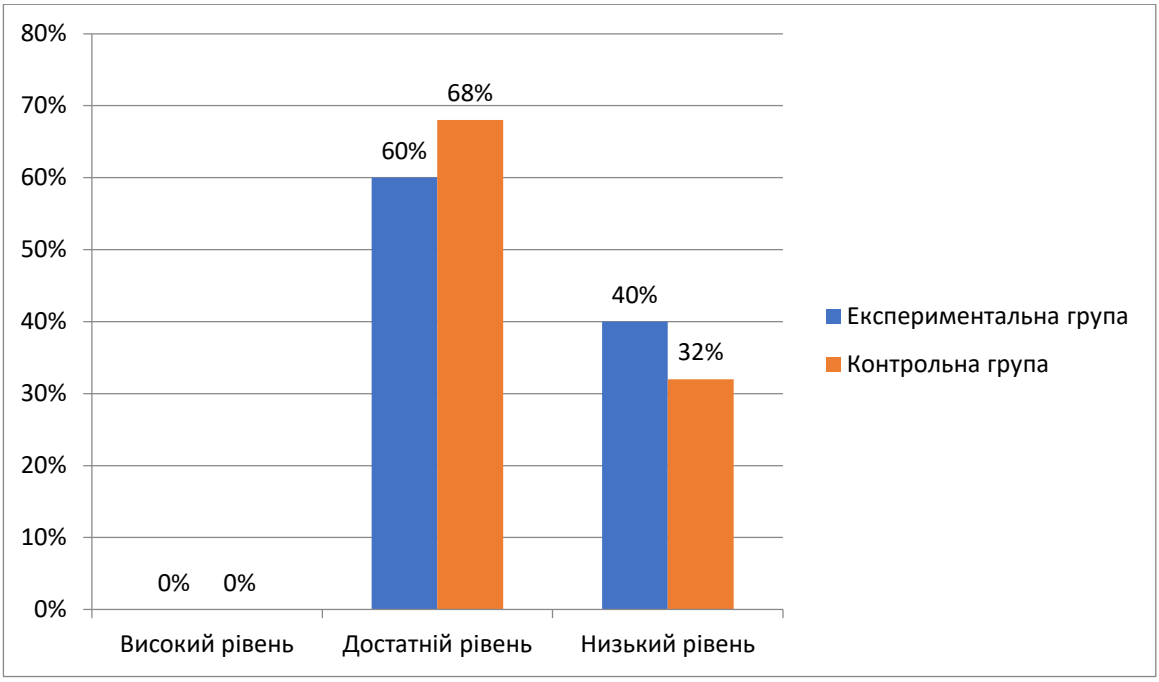

Рисунок 2.3. Рівні сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання дітей експериментальної та контрольної групи на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.3 можемо побачити, що на етапі первинної діагностики, у випробуваних експериментальної (60%) та контрольної групи (40%) існувала тенденція до переважання достатнього рівня сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання. Низькі показники її сформованості виявлялися, на цьому етапі, у 40% дітей експериментальної групи та 32% контрольної. Високий рівень розвитку сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання у дітей обох досліджуваних груп – були відсутні (0% / 0%). Треба зазначити, що показники сформованості окресленої здатності у дітей контрольної групи, на констатувальному етапі дослідження, є дещо вищими, ніж у випробуваних експериментальної групи. Однак, зазначені відмінності не є суттєвими та не впливають на загальний результат досліджуваних груп.

Таким чином, результати дітей за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) засвідчують те, що на констатувальному етапі дослідження, у дітей експериментальної (60%) та контрольної (68%) групи переважав середній

рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання.

Отже, ми провели емпіричне дослідження на базі Запорізької гімназії № 28. У дослідженні взяли участь 44 учня 2 класу (2-А–експериментальна група, 2-Б – контрольна). За результатами констатувального етапу дослідження, було встановлено, що у дітей експериментальної та контрольної групи переважають середні показники здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (логічне мислення) (64%/77%), середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%/68%) та середні показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (60%/68%). Усе це вказує на те, що на етапі первинної діагностики, стан розвитку логічного та критичного мислення випробуваних обох груп відповідає середньому рівню.

2.2. Педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи

Зважаючи на отримані результати дітей молодшого шкільного віку, які взяли участь у дослідженні, на констатувальному етапі дослідження, нами було вирішено виокремити певні педагогічні умови, які необхідно використовувати вчителю на етапі організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи. Розглянемо наукові думки щодо оптимальних педагогічних умов для виконання зазначеного завдання та зробимо власний висновок щодо окресленої проблеми.

Так, А. Олійник зазначає, що для організації дослідницької діяльності та формування дослідницьких вмінь учнів початкових класів, вчителю необхідно виконати три завдання. Це:

1) підтримувати дослідницьку активність учнів початкової школи, формувати їх уявлення про такі поняття як «дослідник», «дослідження»,

«дослідницька діяльність»; збагачувати дослідницький досвід дітей (формування вміння ставити питання, висловлювати припущення, навичок спостереження);

2) сформувати у молодших школярів вміння визначати тему дослідження, аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати висновки, оформлювати результати дослідження тощо;

3) розширювати уявлення учнів про дослідницьку діяльність, підвищувати рівень складності зазначеного виду діяльності та збільшувати самостійність учнів під час її виконання; формувати вміння обґрунтовувати, узагальнювати, прогнозувати, визначати певні проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення, конструктивно працювати з літературою, збирати та обробляти інформацію [34].

Вважаємо необхідним з кожним роком ускладнювати дослідницькі завдання у початковій школі. Погоджуємося, що чим старшим є учень початкової школи, тим більш самостійним він повинен бути, в процесі навчального дослідження. Дотримуємося думки, що сформувати дослідницькі вміння молодших школярів можна лише за умовою постійної, організованої роботи, яка буде на кожному своєму етапі формувати у дітей нові вміння та навички, які будуть корисними для них під час реалізації їх дослідницької діяльності.

Н. Чорна вважає основною педагогічною умовою організації дослідницької діяльності учнів початкових класів – дотримання основних етапів зазначеного виду діяльності на уроці. Мова йде про такі етапи як:

1. Організаційний. На цьому етапі, вчитель займається вибором теми, постановкою наявної проблеми, планує зміст уроку, обирає допоміжні навчальні матеріали та засоби тощо.

2. Реалізаційний. Цей етап характеризується безпосереднім виконанням навчального дослідження учнями.

3. Презентація. На цьому етапі відбувається презентація результатів дослідження молодшими школярами.

4. Рефлексивно-оціночний. Цей етап представлений здійсненням рефлексії та оцінювання отриманих результатів дослідження, як вчителем, так й власне учнями [46].

Погоджуємося з думкою О. Чорної щодо важливості дотримання етапів організації дослідницької діяльності учнів початкової школи. Переконані, що кожен етап окресленого виду діяльності молодших школярів на уроці є необхідним для формування дослідницьких вмінь. Можемо підкреслити вагому важливість останнього етапу, який передбачає наявність рефлексії та оцінки власної дослідницької діяльності. Окреслений етап дозволить удосконалити дослідницьку діяльність учнів початкових класів.

Також варто звернути увагу на думку науковиці Д. Криворучко, яка виокремлює три педагогічні умови формування дослідницької компетентності учнів початкових класів. Це:

1) організовувати дослідницьку діяльність у початкових класах на усіх етапах навчання (різних уроках, етапах уроку, позакласній діяльності тощо);

2) самопідготовка вчителя для організації дослідницької діяльності у початковій школі (володіння методами та прийомами для реалізації дослідницької діяльності учнів);

3) створювати сприятливе середовище для дослідницької діяльності молодших школярів (формування їх самостійності, ініціативності, підбір обладнання та інформаційних засобів і матеріалів) [25].

На нашу думку, для ефективної організації дослідницької діяльності учнів початкових класів, вчителю необхідно постійно самоудосконалюватися у зазначеному педагогічному напрямку. Це дозволить йому створити сприятливе середовище для реалізації самостійних навчальних досліджень молодших школярів. Від себе можемо додати, що учнів зазначеного віку досить важливо зацікавити, сформувати у них пізнавальну активність для здійснення дослідницької діяльності. Тому, вчитель повинен бути винахідливим та креативним під час її організації. Щодо першої педагогічної умови, яка була виокремлена Д. Криворучко, варто зазначити, що постійна організація

дослідницької діяльності на різноманітних етапах освітнього процесу, дозволить ефективніше та швидше сформувати в учнів дослідницькі вміння.

Не можемо не виділити наукову думку вченого О. Сакалюка щодо важливих педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів початкової школи. Мова йде про наступні:

1) врахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів при організації дослідницької діяльності;

2) розвиток мотивації до дослідницької діяльності;

3) дослідницька діяльність реалізується через уроки, спеціальні заняття, педагогічні технології організації дослідницької діяльності учнів початкових класів [37].

Вважаємо виділені вище педагогічні умови фундаментальними для організації дослідницької діяльності учнів початкових класів. Перша умова є базовою для організації усіх видів діяльності дітей в освітньому процесі. Розвиток мотивації до дослідницької діяльності також є дуже важливою умовою для продуктивної реалізації зазначеного виду діяльності. Також необхідно підкреслити, що у початковій школі дослідницька діяльність повинна бути організованою на різних уроках, шкільних та позашкільних заняттях та заходах.

Велика кількість науковців (В. Козій, А. Мартін, Р. Рибак, О. Хоменко та інші), які займалися дослідженням педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів початкової школи, наголошують на тому, що обов’язковим завданням вчителів є дотримуватися окремих принципів під час виконання зазначеного завдання.

Так, Р. Рибак переконаний у необхідності дотримання таких принципів як:

1) інтегрованість (об’єднання навчальної та дослідницької діяльності молодших школярів);

2) неперервність (забезпечення постійного навчання, яке містить дослідницький зміст);

3) міжпредметні зв’язки (наявність зв’язків різних навчальних предметів, в процесі дослідницької діяльності учнів початкових класів) [36].

О. Хоменко, в свою чергу, виокремлює наступні важливі дидактичні принципи організації дослідницької діяльності учнів у початковій школі:

1) орієнтація на пізнавальні інтереси учнів (організації навчальних досліджень, які мають змогу зацікавити молодших школярів, збільшити їх пізнавальну активність);

2) усвідомленість (учні повинні розуміти мету, завдання, методи, процес дослідження та його результати, вони повинні бути доступними для них);

3) свобода вибору та відповідальність за навчання (дослідницька діяльність в освітньому процесі початкової школи повинна ґрунтуватися на добровільності та відповідальності учнів);

4) доступність (наявність фізичної та психологічної можливості у школяра виконати дослідницьке завдання);

5) опора на розвиток умінь самостійного пошуку інформації (забезпечення самостійності учня в процесі виконання дослідження);

6) самодіяльність (користування власним досвідом учня для виконання дослідницького завдання);

7) експериментальність (залучення усіх аналізаторів школяра для здійснення дослідження);

8) поєднання продуктивних та репродуктивних методів навчання;

9) природність (наявність у дослідницькій проблемі істинності та актуальності) [45, с. 98];

10) формування уявлень про динамічний характер знань (зміст дослідницького навчання має будуватися так, щоб культурологічний досвід поставав перед учнями не у вигляді суми догм, непорушних законів та правил, а як живий механізм, що постійно розвивається) [45].

Водночас А. Мартіном були виокремлені такі принципи організації дослідницької діяльності учнів початкових класів:

1) безпечність середовища;

2) насиченість особистісно й культурно значущими об’єктами;

3) смислова впорядкованість;

4) розвивально-рефлексивний характер середовища;

5) спрямованість на розвиток актуальних та потенційних здібностей дітей» [28, с. 202].

На думку В. Козій, під час організації дослідницької діяльності молодших школярів в освітньому процесі, вчителю необхідно дотримуватися наступних принципів:

1) доступність (дослідницьке завдання повинно бути доступним для виконання молодшим школярем);

2) природність (реальна, цікава, актуальна тема дослідження);

3) самосвідомість (самостійне усвідомлення мети та процесу виконання дослідницького завдання, відповідальність за його результат);

4) самодіяльність (самостійність школяра під час дослідницької діяльності) [22].

Отже, можемо побачити велику кількість наукових думок щодо дотримання різноманітних принципів під час організації дослідницької діяльності молодших школярів. На нашу думку, оптимальними є такі принципи як: принцип природності, доступності, експериментальності (наочності), самодіяльності та самосвідомості.

В. Козій стверджує, що вчитель учнів початкових класів може залучувати до виконання дослідницького завдання й інших людей, близьких до дитини: батьків, братів, сестер школяра тощо. Це допоможе зацікавити дітей до виконання дослідження, збільшить показники їх мотивації. Участь членів родини у дослідницькій діяльності повинна бути добровільною та спрямована на забезпечення допомоги учню, враховуючи необхідність його самостійної діяльності [22].

Погоджуємося з думкою В. Козій, однак можемо підкреслити важливість відсутності виконання дослідження дорослими чи молодшими членами родини. Вважаємо за потрібне, вчителю підкреслювати зазначений момент, бо він може

негативно вплинути на процес формування дослідницьких вмінь у молодшого школяра.

В. Козій підкреслює, що для того, щоб підвищити пізнавальну активність молодших школярів до виконання дослідницької діяльності, йому необхідно створити окрему проблемну ситуацію, яка буде спонукати школярів до здійснення дослідницько-пошукових дій [22]. «В процесі її розв'язання, під керівництвом вчителя реалізуються такі види розумової діяльності учнів як: усвідомлення неможливості застосувати відомий спосіб, формулювання проблеми, висунення припущень, гіпотез щодо її розв'язання, їх випробування й формулювання висновку» [22].

Дотримуємося думки В. Козій щодо необхідності створення проблемної ситуації під час дослідницької діяльності учнів початкової школи задля підвищення їх пізнавальної активності. Переконані, що такий підхід до організації зазначеного виду діяльності дозволить краще мотивувати молодшого школяра до виконання дослідницьких завдань.

Цікавою для розгляду є думка А. Мартін щодо вигляду дослідницького завдання у початкових класах. Науковець виокремлює наступні його умови його створення та характеристики:

1) прагнути визначати й відбивати якість невідомого за допомогою відомого;

2) неодмінно вимірювати усе, що може бути виміряним, по можливості показувати кількісне відношення досліджуваного до відомого;

3) завжди окреслювати місце досліджуваного у системі відомого;

4) будуватися на принципах: доступності, природності, свідомості, самодіяльності [28, с. 203].

Погоджуємося зі вченим щодо умов створення та характеристик навчальних дослідницьких завдань у початковій школі. Вважаємо важливим забезпечення їх наукового характеру, який буде доступний для учнів молодшого шкільного віку.

Щодо наступної педагогічної умови організації дослідницької діяльності

в початковій школі, важливо звернути увагу на тезу Н. Лалак, яка розкриває роль вчителя у зазначеному процесі. На думку науковиці, під час дослідницької діяльності молодших школярів, вчитель повинен бути учасником цього процесу, однак його присутність повинна характеризуватися відстороненістю, не повинна бути наявна активна участь педагога у розв'язанні дослідницького завдання. Він має бути куратором, спрямовувачем та спостерігачем у зазначеному процесі. Також Н. Лалак наголошує на важливості використання вчителем різних прийомів під час здійснення дослідження учнями початкових класів. Це:

1) прийом створення ситуації співроздумів (постановка риторичних, проблемних, відкритих запитань, створення проблемної ситуації в процесі зіставлення різних думок, фактів, подій, способів дій, розв'язків тощо);

2) прийому створення ситуації співпереживання (звернення до досвіду учнів, проговорювання власного досвіду, досвіду інших [27].

На нашу думку, роль вчителя в процесі дослідницької діяльності учнів початкових класів є дуже важливою, але специфічною. Тобто, дії вчителя під час реалізації зазначеної діяльності значно відрізняються від звичайних, традиційних завдань вчителя у початковій школі. Педагог повинен спонукати учнів до самостійного дослідження, використовуючи окремі навчальні інструменти, зокрема, проблемні прийоми в освітньому процесі.

Отже, на основі викладеної інформації, нами були виділені наступні оптимальні педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів початкової школи:

1) дотримання основних етапів організації дослідницької діяльності на уроках в початкових класах;

2) впровадження дослідницької діяльності на різних уроках, у шкільній та позашкільній діяльності;

3) ускладнення дослідницьких завдань, відповідно до вікових та психологічних можливостей дітей молодшого шкільного віку;

4) залучення батьків та близьких до процесу дослідницької діяльності

учнів початкової школи;

5) забезпечення самостійності учнів під час дослідницької діяльності;

6) дотримання окремих принципів організації дослідницької діяльності молодших школярів (принципи природності, доступності, експериментальності (наочності), самодіяльності та самосвідомості);

7) створення проблемної ситуації під час дослідницької діяльності учнів початкової школи;

8) відсутність активної участі вчителя та його безпосередньої допомоги у дослідницькій діяльності дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі;

9) постійне самовдосконалення знань та навичок педагога, які необхідні для організації дослідницької діяльності учнів початкової школи;

10) використання різноманітних методів, засобів та прийомів для забезпечення продуктивної діяльності дослідницького характеру учнів початкових класів.

На формувальному етапі дослідження, вчитель учнів експериментальної групи протягом 2 місяців дотримувався вищезазначених педагогічних умов, на основі яких він будував освітній процес. Результати впливу окреслених педагогічних умов на стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів наведені нижче.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Контрольний етап дослідження передбачав здійснення повторної діагностики стану розвитку логічного та критичного мислення дітей експериментальної та контрольної групи. Розглянемо та проаналізуємо отримані результати випробуваних, які були отримані нами на цьому етапі. Звернемо увагу на результати учнів другого класу за методикою ««Нісенітниці» (Д. Харперн). По-перше, здійснимо аналіз результатів дітей експериментальної

групи (табл. 2.7).

Згідно з таблицею 2.7, на контрольному етапі дослідження, у 13 дітей експериментальної групи спостерігався високий рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (60%). 9 випробуваних зазначеної групи мали середні показники сформованості окресленої здатності (40%).

Таблиця 2.7

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки
1	8	високий	12	8	високий
2	8	високий	13	7	середній
3	8	високий	14	8	високий
4	6	середній	15	8	високий
5	6	середній	16	7	середній
6	8	високий	17	9	високий
7	8	високий	18	9	високий
8	8	високий	19	6	середній
9	8	середній	20	8	високий
10	8	високий	21	6	середній
11	7	середній	22	7	середній

Перейдемо до розгляду результатів дітей контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн), які ми отримали на етапі повторної діагностики (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.	№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки.
1	7	середній	12	7	середній
2	6	середній	13	7	середній
3	5	середній	14	5	середній
4	3	низький	15	6	середній
5	6	середній	16	4	середній
6	6	середній	17	6	середній
7	6	середній	18	6	середній
8	6	середній	19	3	низький
9	3	низький	20	7	середній
10	3	низький	21	3	низький
11	7	середній	22	5	середній

Згідно з таблицею 2.8, на етапі повторної діагностики, у контрольній групі у 17 дітей відмічався середній рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (77%). 5 випробуваних зазначеної групи мали низький рівень сформованості окресленої здатності (23%).

Порівняємо результати дітей експериментальної та контрольної групи за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн), які вони показали на контрольному етапі дослідження. Для виконання цього завдання, використаємо гістограму (рис. 2.4).

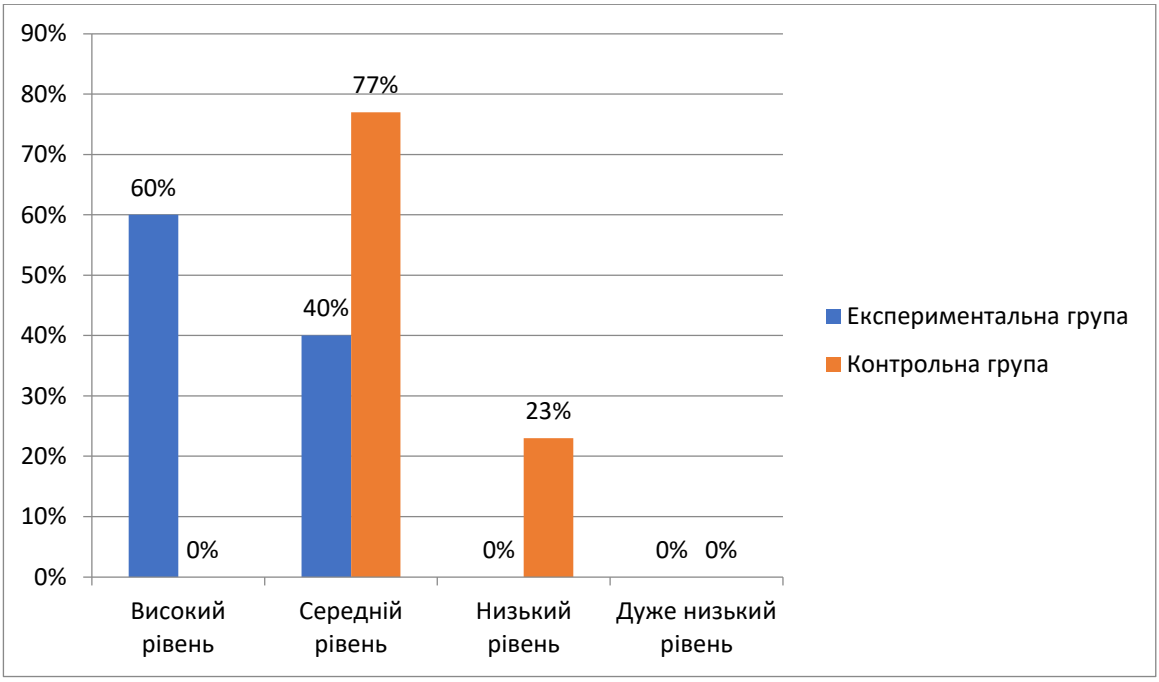

Рисунок 2.4. Рівні сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки дітей експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження

За рис. 2.4. можемо спостерігати, що на контрольному етапі дослідження, у дітей експериментальної групи відмічається переважання високого рівня сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (60%). 40% випробуваних зазначеної групи мають середні показники її сформованості. Низький та дуже низький рівні сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки у дітей зазначеної групи на цьому етапі – відсутні (0%). Натомість у випробуваних контрольної групи, на контрольному етапі дослідження, залишається тенденція до переважання середнього рівня сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (77%). Також наявні низькі її показники у 23% випробуваних. Високий (0%) та дуже низький (0%) рівні сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки, на контрольному етапі дослідження, у випробуваних контрольної групи – були відсутні. Таким чином, бачимо, що результати дітей експериментальної групи після дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи значно

покращилися. Результати випробуваних контрольної групи, на етапі повторної діагностики, залишилися незмінними.

Таким чином, результати досліджуваних дітей за методикою «Нісенітниці» (Д. Харперн) надали нам можливість стверджувати, що на контрольному етапі дослідження, у дітей експериментальної групи переважав високий рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (60%). У дітей контрольної групи, в свою чергу, на цьому етапі відмічалося переважання середніх показників його сформованості (77%).

Розглянемо результати дітей за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) на контрольному етапі дослідження. Спочатку здійснимо аналіз результатів випробуваних експериментальної групи (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.
1	27	високий	12	28	високий
2	26	високий	13	19	середній
3	27	високий	14	27	високий
4	19	середній	15	19	середній
5	18	середній	16	20	середній
6	16	середній	17	28	високий
7	27	високий	18	29	високий
8	27	високий	19	28	високий
9	17	середній	20	28	високий
10	27	високий	21	18	середній
11	18	середній	22	19	середній

Згідно з таблицею 2.9, на етапі повторної діагностики, у 12 випробуваних дітей експериментальної групи спостерігався високий рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%). Ці діти дібрали від 7 до 10 правильних аналогій. Середні показники її сформованості відмічаються у 10 дітей зазначеної групи на цьому етапі (45%). Ними були дібрані від 4 до 6 вірних аналогій.

Перейдемо до розгляду результатів дітей контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь), які були отримані нами на контрольному етапі дослідження (табл.. 2.10).

Таблиця 2.10

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.	№ випробуваної	Отриманий бал	Рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення.
1	22	середній	12	22	середній
2	23	середній	13	11	низький
3	22	середній	14	20	середній
4	20	середній	15	10	низький
5	10	низький	16	21	середній
6	10	низький	17	22	середній
7	22	середній	18	22	середній
8	22	середній	19	10	низький
9	22	середній	20	23	середній
10	20	середній	21	11	низький
11	20	середній	22	10	низький

Згідно з таблицею 2.10., на етапі повторної діагностики, 15 дітей

контрольної групи мали середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (68%). Вони мали змогу вірно дібрати від 4 до 6 аналогій. У 7 дітей зазначеної групи на цьому етапі спостерігалися низькі показники сформованості окресленої здатності (32%). Їм вдалося вірно дібрали до 3 аналогій.

За допомогою гістограми, порівняємо результати дітей експериментальної та контрольної групи за методикою «Прості аналогії» (В. Філь), які були отримані нами на контрольному етапі дослідження (рис. 2.5).

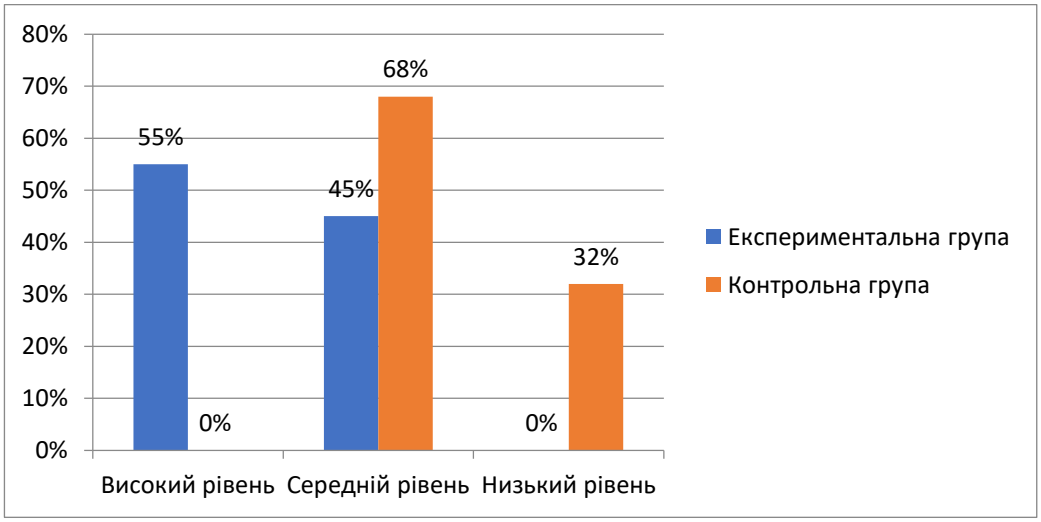

Рисунок 2.5. Рівні сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення у дітей експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження

За рис. 2.5. спостерігаємо, що на контрольному етапі дослідження, у дітей експериментальної групи переважав високий рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%). 14% випробуваних зазначеної групи мали середні показники її сформованості. Низький рівень розвитку здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення у дітей експериментальної групи, на контрольному етапі дослідження, не спостерігався (0%). Щодо дітей контрольної групи, бачимо, що на етапі повторної діагностики, у них переважав середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення. Низькі його показники спостерігалися у 32% випробуваних. Високий рівень сформованості здатності

до логічної дії розуміння та критичного мислення, на контрольному етапі дослідження, у дітей контрольної (0%) групи, був відсутній. Отже, можемо спостерігати, що показники сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення у дітей експериментальної групи, після дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи, значно покращилися. Результати дітей контрольної групи не зазнали змін.

Таким чином, результати молодших школярів за методикою «Прості аналогії» (В. Філь), які вони показали на контрольному етапі дослідження, вказують на те, що на зазначеному етапі, у дітей експериментальної групи переважав високий рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%), у дітей контрольної групи залишилася тенденція до переважання середнього рівня її сформованості (68%).

Звернемо увагу на результати випробуваних дітей за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на контрольному етапі дослідження. Спочатку, проаналізуємо результати дітей, які належать до експериментальної групи (табл.. 2.11).

Таблиця 2.11

Результати діагностики експериментальної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання	№ випробуваної	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання
1	високий	12	високий
2	високий	13	достатній
3	високий	14	високий
4	достатній	15	високий
5	достатній	16	достатній

Продовження таблиці 2.11.

6	достатній	17	високий
7	високий	18	високий
8	високий	19	достатній
9	достатній	20	високий
10	високий	21	достатній
11	достатній	22	достатній

Згідно з таблицею 2.11., на контрольному етапі дослідження, у 12 випробуваних експериментальної групи відмічається високий рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (55%). 7-10 карток діти пояснювали з використанням двох родових понять, 3-4 картки включали тільки одне родове поняття. 10 досліджуваних зазначеної групи, на цьому етапі, мали достатній рівень її сформованості (45%). Діти контрольної групи 7-10 карток пояснили через одне родове поняття або половину з двома родовими поняттями, а іншу половину – з одним.

Перейдемо до розгляду результатів дітей контрольної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов), які ми отримали на контрольному етапі дослідження (табл. 2.12).

Згідно з таблицею 2.12, на контрольному етапі дослідження, 15 випробуваних контрольної групи мали достатній рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (68%). Вони 7-10 карток пояснили через одне родове поняття або половину з двома родовими поняттями, а іншу половину – з одним. У 7 дітей окресленої групи відмічалися низькі показники сформованості окресленої здатності (32%). Вони змогли лише назвати зайвий предмет, без пояснень або виділити предмет за неістотними ознаками.

Таблиця 2.12

Результати діагностики контрольної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання	№ випробуваної	Рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання
1	достатній	12	достатній
2	достатній	13	низький
3	достатній	14	достатній
4	достатній	15	низький
5	низький	16	достатній
6	низький	17	достатній
7	достатній	18	достатній
8	достатній	19	низький
9	достатній	20	достатній
10	достатній	21	низький
11	достатній	22	низький

Використовуючи гістограму, здійснимо порівняння результатів дітей експериментальної та контрольної групи за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов), які були отримані нами на етапі повторної діагностики (рис. 2.6).

За рис. 2.6. можемо побачити, що на контрольному етапі дослідження, у дітей експериментальної групи переважав високий рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (55%). 45% випробуваних цієї групи, на етапі повторної діагностики, показали середній рівень її сформованості. Низькі показники зазначеної здатності, на цьому етапі, у дітей експериментальної групи були відсутніми (0%). Що стосується дітей контрольної групи, на контрольному етапі дослідження, у них переважав

достатній рівень сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (40%). Низькі показники її сформованості виявлялися, на цьому етапі, у 32% дітей окресленої групи. Високий рівень розвитку сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання у дітей контрольної групи, на контрольному етапі дослідження – були відсутні (0%).

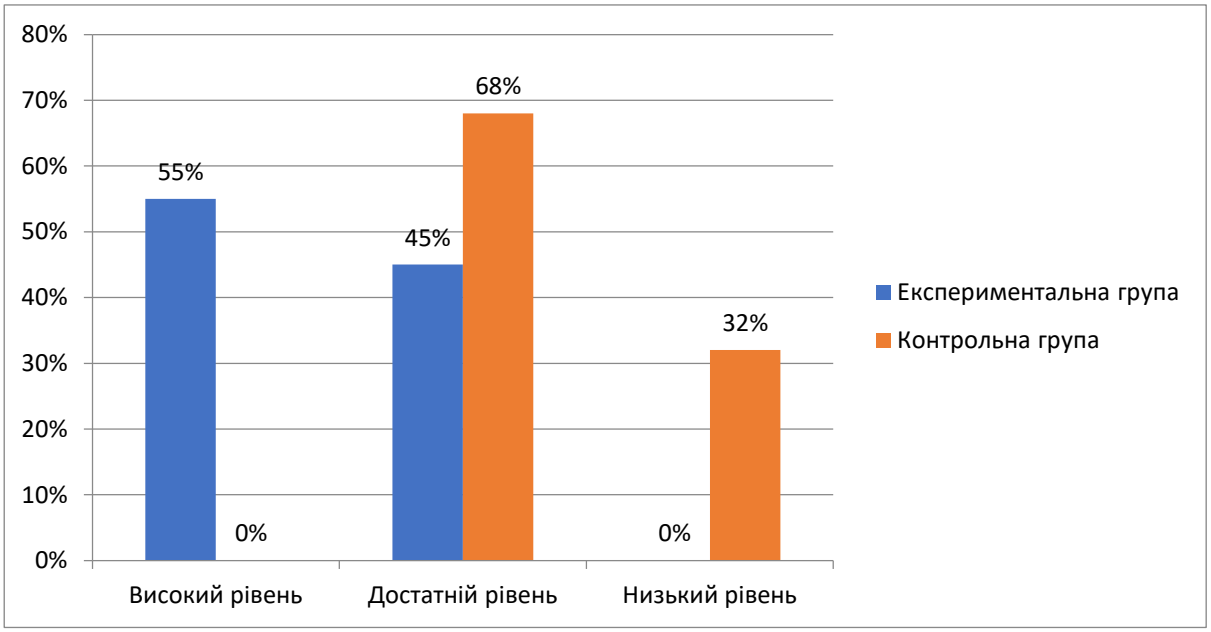

Рисунок 2.6. Рівні сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання дітей експериментальної та контрольної групи на контрольному етапі дослідження

Отже, можемо спостерігати, що показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання у дітей експериментальної групи зазнали позитивного впливу після дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи. Результати дітей контрольної групи, на цьому етапі, залишилися незмінними.

Таким чином, результати дітей за методикою «Четвертий зайвий» (О. Дєдов), які ми отримали на контрольному етапі дослідження, свідчать про те, що у дітей експериментальної групи існує тенденція до переважання високого рівня сформованості здатності до узагальнень, логічної

обґрунтованості висловлювання (55%). У дітей контрольної групи, в свою чергу, переважають достатні показники її сформованості (68%).

Отже, за результатами контрольного етапу дослідження, було встановлено, що у дітей експериментальної групи переважають: високі показники сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (60%), високий рівень розвитку здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%) та високі показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (55%). У дітей контрольної групи показники досліджуваних здатностей не зазнали змін. У них переважає: середній рівень сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв'язки (68%), середні показники здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (77%) та достатні показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (68%).

Бачимо, що після дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи, рівень розвитку критичного та логічного мислення дітей експериментальної групи значно підвищився. Це вказує на те, що правильна організація дослідницької діяльності позитивно впливає на розвиток зазначених видів мислення у молодших школярів.

ВИСНОВКИ

Відповідно до мети нашого дослідження, було теоретично обґрунтовано особливості організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірено її вплив на розвиток молодших школярів.

1. Була надана загальна характеристика дослідницькій діяльності як освітній технології. Ми дійшли висновку, що дослідницька діяльність, як освітня технологія, є організованою діяльністю учнів, яка має пізнавальний та творчий характер та передбачає розв'язання дослідницького завдання та отримання дослідницького результату, завдяки сформованим дослідницьким умінням.

2. У дослідженні розкрито особливості організації дослідницької діяльності в освітньому процесі початкової школи. Можна стверджувати, що організація дослідницької діяльності в окремих класах початкової школи значно різниться. У 1 та 2 класах відбувається формування в учнів фундаментальних умінь та знань щодо дослідницької діяльності. Дослідницькі завдання мають тренувальний характер. Навчальні дослідження – короткочасні, групові, відбуваються на уроках. Щодо 3-4 класів, навчальні досліди стають більш тривалішими, вільними, можуть впроваджуватися у позаурочній діяльності, мають індивідуальний характер. З метою організації дослідницької діяльності учнів початкової школи, вчителі активно використовують різноманітні методи та форми (спостереження, міні-дослідження, уроки-дослідження, екскурсії, навчальні проєкти, проблемні ситуації тощо).

3. Теоретично обґрунтовано вплив дослідницької діяльності на розвиток особистості учня молодшого шкільного віку. Встановлено, що впровадження дослідницької діяльності в освітній процес дітей молодшого шкільного віку зумовлює їх всебічний розвиток. Зазначений вид діяльності позитивно впливає на їх інтелектуальний розвиток, активно розвиваються їх пізнавальні процеси

(мислення, увага, уява, пам’ять, сприйняття). Окрім цього, можна відмітити позитивний вплив дослідницьких завдань на емоційно-вольову сферу особистості. Під впливом цієї діяльності учні мають змогу підвищити рівень власної самооцінки, отримати емоції позитивного характеру від процесу та результату дослідження. У молодших школярів формуються такі якості особистості як: ініціативність, самостійність, цілеспрямованість, відповідальність тощо. Також дослідницька діяльність зумовлює розвиток в учнів початкової школи пізнавальної активності, критичного, креативного мислення та творчих здібностей; здійснюється ефективний вплив на комунікативний та мовленнєвий розвиток школярів.

4. Нами був емпірично досліджений стан розвитку критичного та логічного мислення учнів початкових класів. Дослідження здійснювалося на базі Запорізької гімназії № 28. У ньому взяли участь 44 випробуваних – два класи: 2-А (експериментальна група) та 2-Б (контрольна група). За результатами констатувального етапу дослідження, було встановлено, що у дітей експериментальної та контрольної групи переважають середні показники здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки (логічне мислення) (64%/77%), середній рівень сформованості здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%/68%) та середні показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (60%/68%).

5. У дослідженні визначено й науково обґрунтовано педагогічні умови організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі початкової школи та емпірично перевірено їх ефективність упровадження. Вважаємо оптимальними наступні педагогічні умови:

1) дотримання основних етапів організації дослідницької діяльності на уроках в початкових класах;

2) впровадження дослідницької діяльності на різних уроках, у шкільній та позашкільній діяльності;

3) ускладнення дослідницьких завдань, відповідно до вікових та психологічних можливостей дітей молодшого шкільного віку;

4) залучення батьків та близьких до процесу дослідницької діяльності учнів початкової школи;

5) забезпечення самостійності учнів під час дослідницької діяльності;

6) дотримання окремих принципів організації дослідницької діяльності молодших школярів (принципи природності, доступності, експериментальності (наочності), самодіяльності та самосвідомості);

7) створення проблемної ситуації під час дослідницької діяльності учнів початкової школи;

8) відсутність активної участі вчителя та його безпосередньої допомоги у дослідницькій діяльності дітей молодшого шкільного віку в освітньому процесі;

9) постійне самовдосконалення знань та навичок педагога, які необхідні для організації дослідницької діяльності учнів початкової школи;

10) використання різноманітних методів, засобів та прийомів для забезпечення продуктивної діяльності дослідницького характеру учнів початкових класів.

За результатами контрольного етапу дослідження, було встановлено, що у дітей експериментальної групи переважають: високі показники сформованості здатності знаходити асоціації та встановлювати зв’язки (60%), високий рівень розвитку здатності до логічної дії розуміння та критичного мислення (55%) та високі показники сформованості здатності до узагальнень, логічної обґрунтованості висловлювання (55%). Результати дітей контрольної групи на цьому етапі залишилися незмінними.

Таким чином, можемо стверджувати, що дотримання педагогічних умов організації дослідницької діяльності учнів початкових класів позитивно впливає на розвиток їх критичного та логічного мислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Н. І. Використання дослідницьких методів у початковій школі. *Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти* : матеріали обл. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 23 травня 2018 р.). Черкаси, 2018. С. 4–6.

2. Білошкура Т. А. Дослідницький інтерес молодших школярів. *Особливості організації дослідницької діяльності учнів у сучасному закладі освіти* : матеріали обл. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 23 травня 2018 р.). Черкаси, 2018. С. 8–13.

3. Брижак Л. Зміст термінопоняття «науково-дослідницька діяльність». *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 4 листопада 2022 р.). Мукачево : МДУ, 2022.С. 23–26.

4. Буднік С. Сутнісний аналіз поняття дослідницька діяльність». URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6240/1/Activity.pdf (дата звернення: 10.07.2024).

5. Буряківська Л. О. Формування пізнавальної активності дітей засобом пошуково-дослідницької діяльності. URL: https://vseosvita.ua/library/embed/0100f677c130.doc.html#:~:text=Експериментально-дослідницька%20діяльність%20дітей%20сприяє,творчих%20здібностей%20та%20пізнавального%20інтересу. (дата звернення: 30.07.2024).

6. Варій М. Й. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 1007 с.

7. Вашуленко О. В. Дослідницька діяльність молодших школярів на уроках літературного читання. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721288/1/Вашуленко%20О._тези.pdf (дата звернення: 30.07.2024).

8. Вашуленко М., Дубовик С. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3–4.

9. Водолазька Т. В. Дослідницька діяльність учнів початкових класів на уроках «Я досліджую світ». *Зміст освіти та освітні практики Нової української школи* : матеріали всеукраїнського освітнього форсайту «Зміст освіти та освітні практики Нової української школи» (м. Полтава, 28 квітня 2021 р.). Полтава : ПОІППО, 2021. С. 85–91.

10. Гнатюк О. Д. Дослідницьке навчання як напрямок stem-освіти в початковій школі. *Нова українська школа: початок реформ* : зб. тез доп. II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Маріуполь, 27 березня 2020 р.). Маріуполь : МДУ, 2020. С. 141–142.

11. Голуб В., Голуб Н. Розвиток дослідницької діяльності молодших школярів в умовах неперервної освіти. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/104-neperervna-pedahohichna-osvita-v-ukrayini-stan-problemy-perspektyvy/703-rozvitok-doslidnitskoji-diyalnosti-molodshikh-shkolyariv-v-umovakh-neperervnoji-osviti (дата звернення: 25.07.2024).

12. Горецька О. Пошуково-дослідницька діяльність як умова формування пізнавальної активності молодших школярів. URL: https://bdpu.org/wp-content/uploads/2019/11/матеріали-конференції.pdf#page=219 (дата звернення: 30.07.2024).

13. Гринюк О. С. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання природознавства в старшій школі як умова формування їх творчої активності. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713640/1/Гринюк%20О.С.%20Дослідницька%20діяльність%20учнів.pdf (дата звернення: 10.07.2024).

14. Гущина Н. І. Нова українська школа: організація позаурочної діяльності в початковій школі на засадах партнерської взаємодії учасників освітнього процесу : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 160 с.

15. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою

Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п#Text (дата звернення: 25.07.2024).

16. Деруга Я. Дослідницька діяльність молодших школярів: окремі педагогічні аспекти. *Здобутки молодих науковців* : зб. матеріалів всеукр. студ. конф. (м. Умань, 17-18 листопада 2021 р.). Умань, 2021. С. 88–90.

17. Дєдов О. Діагностика готовності дітей до школи : навч.-метод. посіб. Хотин, 2014. 194 с.

18. Дика Н., Марченко О. Дидактичні умови формування дослідницьких умінь в учнів початкової школи засобом міні-досліджень. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2019. № 65. С. 312–319.

19. Кеню Д. І., Кузьма-Качур М. І. Пошуково-дослідницька діяльність молодших школярів. *Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції* : зб. тез доп. VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Мукачево, 26-27 жовтня 2023 р.). Мукачево : Вид-во МДУ, 2023. С. 224–226.

20. Кірик М. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2019. 136 с.

21. Коваленко А. Я досліджую світ – навчальні методи дослідження природи. URL: https://nsta.com.ua/ya-doslidzhuyu-svit-navchalni-metody-doslidzhennya-pryrody/ (дата звернення: 30.07.2024).

22. Козій В. Дослідницька діяльність учнів початкової школи на уроках природознавства. URL: https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/85-neperervna-pedahohichna-osvita-v-ukrayini-stan-problemy-perspektyvy-2018-r/86-doslidnitska-diyalnist-uchniv-pochatkovoji-shkoli-na-urokakh-prirodoznavstva (дата звернення: 25.07.2024).

23. Концепція «Нова українська школа». URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 25.07.2024).

24. Кравченко Г. І. Дослідно-експериментальна діяльність, її роль в

інтелектуальному розвитку дітей. URL: https://naurok.com.ua/doslidno-eksperimentalna-diyalnist-rol-v-intelektualnomu-rozvitku-doshkilnikiv-283072.html (дата звернення: 30.07.2024).

25. Криворучко Д. І. Значення дослідницької діяльності в освітньому процесі. *Сучасні інформаційні технології в освіті і науці* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 16-17 листопада 2023 р.). Умань, 2023. С. 75–76.

26. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2016. 367 с.

27. Лалак Н. В., Бурч І. М. Особливості організації навчально-дослідницької діяльності молодших школярів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. № 2. С. 254–257.

28. Мартін А. М. Дослідницька діяльність як спосіб стимулювання пізнавальної активності молодших школярів. *Наукові записки*. 2022. № 204. С. 201–204.

29. Міщенко І. О. Психологія діяльності людини : навч. посіб. Запоріжжя : НБ НУ «Запорізька політехніка», 2019. 36 с.

30. Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : навч.-метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

31. Нікітіна О. Дослідницькі вміння і навички в складі операційного компонента навчальної діяльності молодших школярів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 132. С.312–315.

32. Нікітіна О. О. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами STREAM-технології в освітньому середовищі НУШ. *Theory and Practice of Science: Key Aspects* : proceedings of the 7th International Scientific and Practical Conference (Rome, Italy, 19-20 December, 2022). Rome, 2022. С. 95–103.

33. Нінова Т. С., Коцюбайло Л. І. Дослідницька діяльність молодших школярів як метод формування креативного мислення. *Priority directions of*

science and technology development : the 10th International scientific and practical conference (Kyiv, Ukraine, 13-15 June, 2021). Kyiv, 2021. С. 467–472.

34. Олійник А. П., Коваль Н. М. Дослідницька діяльність здобувачів освіти початкової ланки. *Підготовка фахівців дошкільної та початкової галузі в контексті сучасних тенденцій розвитку педагогічної освіти: проблеми, теорія, практика* : зб. тез доп. ІІ регіон. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 8 квітня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 119–124.

35. Перк М. Організація пізнавально-дослідницької діяльності учнів в умовах реалізації STEM-освіти у початковій школі. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1ba12fdc-8aa3-4259-96ea-ea669286cc89/content (дата звернення: 25.07.2024).

36. Рибак Р. М. Дослідницька діяльність учнів Нової української школи як засіб реалізації особистості в освітньому просторі. URL: https://vseosvita.ua/library/doslidnytska-diialnist-uchniv-novoi-ukrainskoi-shkoly-iak-zasib-realizatsii-osobystosti-v-osvitnomu-prostori-660853.html (дата звернення: 10.10.2024).

37. Сакалюк О. П., Мисенко В. А. Розвиток дослідницьких умінь учнів 3-4 класів в альтернативних школах України. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С. 408–411.

38. Сопіна В. Д., Андрющенко О. О. Упровадження дослідницької діяльності в освітній процес початкової школи. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку* : матеріали XXVIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Лімасол, Кіпр, 07 січня 2023 р.). Лімасол, 2023. С. 184–188.

39. Сорочинська О. А., Павлюченко О. В. Особливості експериментально-дослідницької діяльності в природному довкіллі дітей. *Науковий вісник Ніжинського державного університету ім. М. В. Гоголя.* 2022. № 94. С. 51–56.

40. Сущенко Л. Психолого-педагогічний супровід організації дослідницької діяльності учнів в освітньому процесі Нової української школи. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022. № 3. С. 62–69.

41. Туманян Т. С. Науково-дослідницька діяльність школярів як засіб

розвитку критичного мислення. *STEM – світ інноваційних можливостей. Реалізація програми інноваційного освітнього проєкту «Я – дослідник»* : зб. наук. праць. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. Вип. 4. С. 63–65.

42. Федоренко А., Мовчан В. STEAM-проєкт як засіб реалізації дослідницької діяльності молодших школярів. *Scientific Theories and Practices as an Engine of Modern Development* : XII International scientific and practical conference (Bratislava, Slovakia, February 28 – March 1, 2024) Bratislava : International Scientific Unity, 2024. С. 203–207.

43. Філь В. Особливості критичного мислення молодших школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 407 с.

44. Халперн Д. Психологія критичного мислення : навч.посіб. Київ : Академія, 2015. 219 с.

45. Хоменко О. В. Дослідницька діяльність на уроках української мови та літератури як засіб формування ключових компетенцій учнів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 1. С. 96–101.

46. Чорна Н. М. Дослідницька діяльність на уроках в рамках НУШ. URL: https://naurok.com.ua/doslidnicka-diyalnist-v-ramkah-nush-z-dosvidu-roboti-367474.html (дата звернення: 10.07.2024).

47. Шейко В. М., Кушнаренко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : навч. посіб. Київ : Знання Прес, 2016. 295 с.

48. Шпак В., Нінова Т. Управління дослідницькою діяльністю учнів Нової української школи як основа формування креативного мислення. URL: https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/987/936 (дата звернення: 30.07.2024).

49. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі : навч.-метод. посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

50. Яценко В. С. Дослідження як метод який збагачує досвід учнівської молоді. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/323-328_11.pdf (дата звернення: 10.07.2024).

51. Hammond L. The activity of student research: using Activity Theory to conceptualise student research for Master’s programmes. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03075079.2019.1666261 (дата звернення: 10.07.2024).

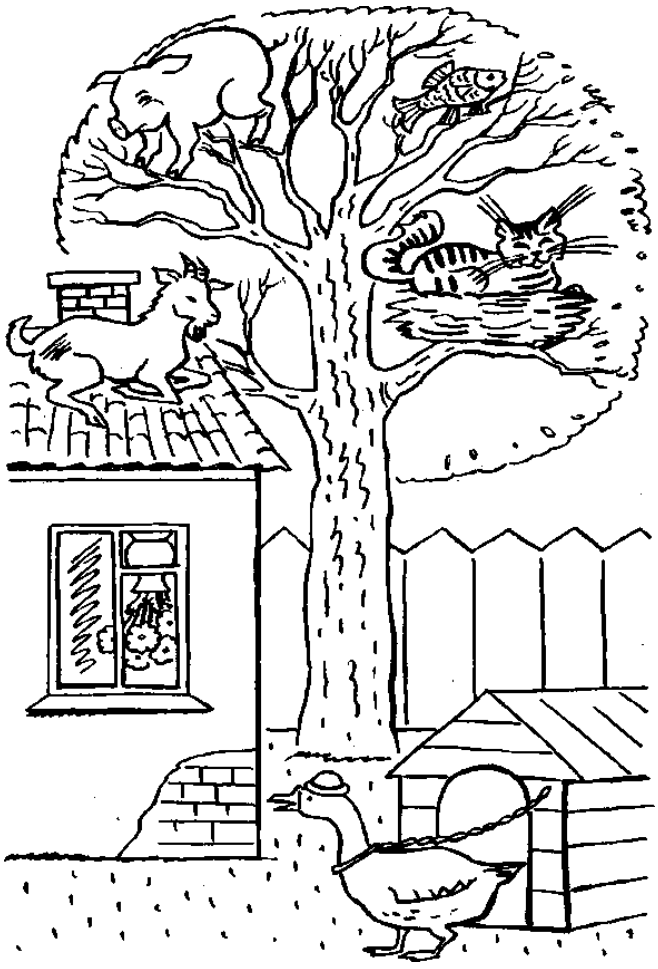
52. Hosier A. Research Is an Activity and a Subject of Study: A Proposed Metaconcept and Its Practical Application. URL: https://crl.acrl.org/index.php/crl/article/view/16944/19366 (дата звернення: 10.07.2024).

53. Kocagül M. Learning Activity Matters: Tips for Student Engagement. URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/per/issue/80858/1339871 (дата звернення: 10.07.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимульний матеріал до методики Нісенітниці» (Д. Харперн)

Додаток Б

Стимульний матеріал до методики «Прості аналогії» (В. Філь)

1. Бігти	Кричати
Стояти	а) мовчати, б) повзати, в) шуміти, г) кликати, д) плакати
2. Паровоз	Кінь
Вагони	а) конюх, б) кінь, в) овес, г) віз, д) стайня
3. Нога	Очі
Чобіт	а) голова, б) окуляри, в) сльози, г) зір, д) ніс
4. Барани	Сосна
Стадо	а) ліс; б) вівці; в) мисливець, г) зграя, д) хижак
5. Ожина	Читання
Ягода	а) книга, б) стіл, в) парта, г) зошити, д) крейда
6. Пшениця	Вишня
Поле	а) садівник, б) паркан, в) яблука, г) сад, д) листя
7. Театр	Кіно
Глядач	а) полиці; б) книги; в) читач; г) бібліотекар
8. Пароплав	Потяг
Пристань	а) рейки, б) вокзал, в) земля, г) пасажир, д) шпали
9. Смородина	Чайник
Ягода	а) плита, б) суп, в) ложка, г) посуд, д) кухар
10. Хвороба	Комп'ютер
Лікувати	а) увімкнути, б) ставити, в) ремонтувати, г) квартира

Додаток В

Стимульний матеріал до методики «Четвертий зайвий» (О. Дєдов)

